

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ŞANLIURFA İLİNDEKİ TARIM KOOPERATİFLERİNİN SORUNLARI VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Serap GÜLLÜ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

**ŞANLIURFA
2010**

Bahri KARLI danışmanlığında, Serap GÜLLÜ ’nün hazırladığı “ŞANLIURFA İLİNDEKİ TARIM KOOPERATİFLERİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA” konulu bu çalışma 28/01/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof.Dr. Bahri KARLI

Üye : Prof.Dr. Bülent MİRAN

Üye : Doç.Dr. Abdalbaki BİLGİÇ

Bu Tezin Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım

Prof. Dr. Mehmet Cici
Enstitü Müdürü

Bu Çalışma HÜBAK/DPT/TÜBİTAK Tarafından Desteklenmiştir.
Proje No:

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ	vii
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	1
1.1 Konunun Önemi	1
1.2 Araştırmanın Amacı	6
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	7
3. MATERYAL VE YÖNTEM	10
3.1 Materyal	10
3.2 Yöntem	10
3.2.1 Veri toplamada kullanılan yöntem	10
3.2.2 Anket çalışmasında kullanılan yöntem	10
3.2.3 Verilerin değerlendirilmesinde ve analizinde kullanılan yöntem	10
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA	12
4.1 Kooperatifçiliğe Genel Bir Bakış	12
4.2 Tarımsal Kooperatifçilik	14
4.3 Tarım Kooperatiflerinin Sınıflandırılması	16
4.3.1 Tarım alım kooperatifleri	16
4.3.2 Tarım kredi kooperatifleri	16
4.3.3 Tarım satış kooperatifleri	16
4.3.4 Tarım işleme kooperatifleri	17
4.3.5 Arazi kullanma kooperatifleri	17
4.3.6 Tarım hizmet kooperatifleri	18
4.3.7 Tarımsal kalkınma kooperatifleri	18
4.4 Türkiye’de Tarım Kooperatifleri	19
4.4.1 Türkiye’de kooperatif benzeri tarımsal örgütler	20
4.4.2 Kooperatiflerde teşkilatlanma	21
4.5 Şanlıurfa’da Bulunan Mevcut Tarım Kooperatifleri	21
4.5.1 Şanlıurfa’da tarımsal kalkınma kooperatiflerinin genel analizi	26
4.5.2 Sulama kooperatiflerinin genel analizi	26
4.5.3 Su ürünleri kooperatiflerinin genel analizi	27
4.5.4 Tarım kredi kooperatiflerinin genel analizi	27
4.5.5 Tarım satış kooperatiflerinin genel analizi	28
4.5.6 Şanlıurfa’daki sulama birlikleri	29
4.5.7 Şanlıurfa’daki köylere hizmet götürme birlikleri	30
4.6 Şanlıurfa İlindeki Kooperatiflerde Kooperatif – Ortak İlişkileri	30
4.6.1 Kooperatif ortak ilişki düzeyleri	32
4.6.1.1 Üreticilerin kooperatif tanımını bilip – bilmeme durumları	33
4.6.1.2 Üyelerin kooperatife üye olmadan önce ana sözleşmeyi okuyup okumadıkları	33
4.6.1.3 Üyelerin genel kurul toplantılarına katılım düzeyleri	33
4.6.1.4 Kooperatif üyelerinin yönetim kurulu hakkındaki düşünceleri	34
4.6.2 Üyelerin ekonomik güç ve üreticiye hizmet açısından kooperatifleri değerlendirmesi	36
4.6.3 Kooperatiflerin üyelerin kalkınmasındaki rolü	38
4.6.4 Üyesi olduğunuz kooperatif sizce başarılı mı?	39
4.6.5 Üyesi olduğunuz kooperatif eğitim çalışmalarında bulunuyor mu?	40
4.6.6 Kooperatiflerin başarılı olması için neler yapılmalıdır?	40
4.6.7 Kooperatif – üye iletişimi	40
4.6.8 Kooperatiflerden alınan destek unsurları	42
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	45
5.1 Sonuçlar	45
5.2 Öneriler	47

KAYNAKLAR.....	50
ÖZET.....	51
SUMMARY.....	53
ÖZGEÇMİŞ.....	55

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ŞANLIURFA İLİNDEKİ TARIM KOOPERATİFLERİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM
ÖNERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.**

**Harran Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Danışman: Prof.Dr. Bahri KARLI
Yıl: 2010, Sayfa 56**

Çağımız örgütlü toplum çağıdır. Tarım Ekonomisinde örgüt vazgeçilmez bir olgudur. Bu örgüt tipi ise kooperatifler ve kooperatif benzeri örgütlerdir. Kooperatifler ekonomik ve sosyal dayanışmanın ekonomideki en önemli unsurlarıdır. Kooperatifler gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde de çok önemli yere sahiptir. Hatta kooperatifçilik, gelişmede hızlı ekonomik büyüme ile toplumsal ve sosyal adaleti ve de demokrasiyi bir arada gerçekleştirmeye en yararlı sektör olarak, bütün gelişmekte olan ülkeler için bir çıkış noktası olarak kabul edilmiştir. Bu durum ülkemiz ve GAP'ın önemli illerinden olan Şanlıurfa içinde aynen geçerlidir. Şanlıurfa'daki tarımsal sorunların çözümü ve tarımsal ekonominin gelişimi için kooperatifçilik önemli bir yere sahiptir.

ANAHTAR KELİMELER: Tarım kooperatifleri, örgütlenme

ABSTRACT

MSc Thesis

**COOPERATIVE AGRICULTURAL PROBLEMS AND SOLUTIONS of the ŞANLIURFA
CITY ON THE PROPOSED RESEARCH**

**Harran University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agriculture**

Supervisor: Prof.Dr. Bahri KARLI

Year: 2010, Page: 56

Our era is the era of organized society. Agricultural Economics is a case in the organization indispensable. This type of organization and the cooperatives are organizations like cooperatives. Economic and social solidarity cooperatives in the economy are the most important organisms. Cooperatives, as well as developed countries, developing countries also has a very important place. In fact, cooperatives, in the rapid economic growth and social development and social justice and democracy together to perform at least as useful industry, for all developing countries has been adopted as a starting point. This situation of our country and the Sanliurfa province of GAP important is true of us. The solution of agricultural problems in Sanliurfa and agricultural cooperatives for the development of the economy has an important place.

KEYWORDS: Agricultural cooperatives, organization

TEŐEKKÖR

Bu çalıőmam sırasında bilgi ve deneyimleri ile bana büyük destek vererek ıőık tutan, sabrı, hoőgörsü mütevazi kiőilięiyle kendime örneğim danışman hocam Sayın Prof.Dr. Bahri Karlı'ya teőekkürlerimi sunarım.

Ayrıca beni bugünlere getiren, her zaman olduğu gibi tezimde de maddi manevi destek olan, emeklerini asla ödeyemeyeceğim annem ve yüksek lisans yapmamın nedeni olan babama, tezimin son aőamalarında hayatıma giren müstakbel eőim Sayın Ramazan Yazal'a teşekkür ederim.

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa No
Çizelge 1: Şanlıurfa'daki Tarla Ürünleri Verileri	5
Çizelge 2: Şanlıurfa'da Makine Ekipman Varlığı	5
Çizelge 3: Türkiye de Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve Ortalama Sayıları	20
Çizelge 4: Şanlıurfa'daki Yerleşim Birimlerindeki Tarımsal Kooperatifler.....	23
Çizelge 5: Şanlıurfa'daki Tarımsal Kooperatifler.....	24
Çizelge 6: Şanlıurfa'daki Kooperatiflerin Proje Durumu	27
Çizelge 7: Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine Verilen Krediler.....	28
Çizelge 8: Şanlıurfa'daki Tarım Kredi Kooperatifleri.....	29
Çizelge 9: Deneklerin Kooperatif Türlerine Göre Dağılımı	32
Çizelge 10: Deneklerin Eğitim Durumları.....	33
Çizelge 11: Ortakların (Üyelerin) Kooperatif Tanımını Bilme Düzeyleri.....	34
Çizelge 12: Ortakların (Üyelerin) Kooperatife Üye Olmadan Önce Ana Sözleşmeyi Okuyup Okumama Durumu	35
Çizelge 13: Üyelerin Genel Kurul Toplantılarına Katılım Düzeyi	36
Çizelge 14: Üyelerin Yönetim Kurulu Kararlarını Olumlu Bulup Bulmama Durumları.....	36
Çizelge 15: Şanlıurfa'daki Kooperatif Üyelerinin Yönetim Kurulu Kararlarını Olumlu Bulup Bulmama Durumları	37
Çizelge 16: Üyesi Olunan Örgütte En Çok Sözü Geçen Kurum / Kişi.....	37
Çizelge 17: Üyelerin Kooperatifteki Atamaların Nasıl Yapılacağına İlişkin Görüşleri	38
Çizelge 18: Üyelerin Mevcut Yönetimden Memnun Olup Olmama Durumları.....	38
Çizelge 19: Üyelerin Ekonomik Güç ve Hizmet Açısından Örgütlerini Değerlendirmesi	39
Çizelge 20: Kooperatiflerin Üyelerine Sağladıkları Hizmetler.....	39
Çizelge 21: Üye Olunan Kooperatif Örgütlerinin Verdiği Hizmetlerin Yeterlilik Durumu	40
Çizelge 22: Üye Olunan Kooperatifin Hizmetlerinden En Çok Yararlananlar.....	40
Çizelge 23: Üyesi Olduğunuz Kooperatifin Ekonomik Kalkınmanızda Rolü Var mı?	41
Çizelge 24: Kooperatifin Başarılı Olduğuna İnanıyor musunuz?	41
Çizelge 25: Kooperatiflerin Eğitim Çalışması Yapıp Yapmama Durumu.....	42
Çizelge 26: Üyesi Olduğunuz Kooperatifin Başarısı İçin Neler Yapılmalıdır?.....	42
Çizelge 27: Üyesi Olduğunuz Kooperatif ile İlişki Düzeyiniz ve İletişim Düzeyiniz Nedir?	43
Çizelge 28: Üyesi Olduğunuz Kooperatifle Görüşme Sıklığı.....	43
Çizelge 29: Kooperatif Üyelerinin Borçlarına Sadık Olup – Olmama Durumu	44
Çizelge 30: Aldığınız Destek Unsurları Nelerdir?.....	44

KISALTMALAR

TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
AB	: Avrupa Birliği
OTP	: Ortak Tarım Politikası
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TKKMB	: Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği
TSKB	: Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
ÇUKOBİRLİK	: Çukurova Birlik
GÜNEYDOĞUBİRLİK	: Güneydoğu Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
GAPBİRLİK	: GAP Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TZDK	: Türkiye Ziraî Donatım Kurumu
TZOB	: Türkiye Ziraat Odaları Birliği
GAPBKİB	: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
ATB	: Ankara Ticaret Borsası
AİB	: Antalya İhracatçı Birlikleri
ICA	: Uluslararası Kooperatif Birliği

1. GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi

Zamanımızda, dünyamızdaki baş döndürücü gelişme ve değişimlere tanıklık etmekteyiz. Bu gelişmelerden biri de ülkelerin fizik sınırlarının önemi azalırken ekonomik birliklerin ve birlikteliklerin öneminin artmasıdır. Buna Avrupa Birliği gibi oluşumlar örnek verilebilir.

Üreticilerin tıpkı ülkeler gibi bir araya gelerek üretim yapmaktan kaynaklanan riskleri paylaşmak, daha çok ve daha nitelikli üretmek, ürünlerini daha iyi pazarlayabilmek, elde edecekleri gelirleri paylaşmak suretiyle hayat standartlarını yükseltmek için bir araya gelmeleri gerekmektedir, bu işleme teşkilatlanma denir.

Bu teşkilatlanmanın en önemlilerinden biri de ekonomik ve sosyal dayanışmanın en önemli örneği olan kooperatiflerdir. Kooperatifler, üreticilerin spekülatif piyasa güçlerine karşı bireyleri birleştirerek ekonomik yönden savunmalarını sağlamakla birlikte, ayrıca ortakların özel mülkiyetlerini ve işletme bütünlüklerini koruyarak, ortak ekonomik amaç uğruna birleştirmek suretiyle, onların ekonomik bağımsızlıklarını ve özgürlüklerini artırmaktadır.

Günümüzde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kooperatifçilik; önemli bir sosyal ve ekonomik hareket olarak kabul edilmekte ve kooperatiflerin; dünyada demokrasi, barış, çevrenin korunması, istihdam yaratılması, kaynakların harekete geçirilmesi, yatırım oluşturulması ile birlikte sürdürülebilir kalkınma ve yoksullukla mücadelede çok önemli katkıları olduğu görülmektedir.

Tarımsal üretimi artırmanın, kaliteli ürün elde etmenin ve tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmenin en önemli yollarından biri, üreticilerin etkili bir biçimde örgütlenmesidir. Gelişmiş ülkeler incelendiğinde, tarımın gelişip sanayileştiği ve üreticilerin de örgütlendiği görülür. Çünkü, tarım politikalarını oluşturmak, uygulama konularını belirlemek ve böylece politik mekanizmaları etkileyebilmek, pazarda etkin olabilmek, çağdaş üretim yöntemlerini kullanıp verimliliği artırarak kırsal alan kalkınmasını gerçekleştirmek, örgütsel güçle yani örgütlü üreticilerle olmaktadır (Karlı,B. ve Çelik,Y.,2003).

Genel olarak özetlemek gerekirse ülkeler kooperatifleri, sosyal kalkınma ve gelişmelerinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadırlar. Son yıllarda bir çok

sosyolog ve ekonomist, kooperatifçiliği, kamu ve özel sektör yanında üçüncü bir sektör olarak kabul etmeye başlamıştır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde de kooperatifçilik önemli bir yere sahiptir. Hatta, kooperatifçilik, gelişmede hızlı ekonomik büyüme ile toplumsal ve sosyal adaleti ve de demokrasiyi bir arada gerçekleştirmeye en yararlı sektör olarak, bütün gelişmekte olan ülkeler için bir çıkar yol olarak kabul edilmiştir (DPT,1989).

Uluslararası Kooperatifler birliğine üye 100 ülkede 2000 itibariyle 749 bin birim kooperatif olup bunların ortak sayısı 760 milyon kişidir (ICA, 2002). Kısacası, kooperatifçilik hareketi bugün yeryüzünün en büyük sosyo ekonomik hareketlerinden biri olma niteliğini taşımaktadır. Öyleki, dünyadaki kooperatif ortağı sayısı, dünya nüfusunun yaklaşık % 10'unu oluşturmaktadır.

AB ülkelerinde de kooperatifçiliğin önemli bir yeri vardır. Avrupa Birliği'nde güçlü üst örgütlere sahip ve tümüyle demokratik kooperatifler bulunmaktadır. AB ülkelerinde 2002 kayıtlarına göre 132 bin kooperatif bulunmakta, ortak sayısı ise 84 milyon kişi olup yeni ülke katılımlarıyla bu sayılar daha da artmıştır. Yeni üye ülkelerde 23 milyon kooperatif üyesi olduğu bilinmekte ve bütünüyle AB kooperatiflerinde 2,3 milyon kişi istihdam edilmektedir.

AB ülkelerinde özellikle tarımda, kooperatif hareketi çok büyük ağırlığa sahiptir. O kadar ki, AB ülkelerinde kooperatiflerin payı tarımsal girdi sağlamada % 50, pazarlamada % 60 ve dış satımda % 50'den fazladır (Çıkın, 1998).

AB ülkelerinde 32 bin tarımsal kooperatif var olup, bunların ortak sayısı 12 milyondur. Tarımsal kooperatiflerin AB ülkelerindeki yıllık iş hacmi 184 milyar EUR 'ya ulaşmıştır. AB de tarımsal kooperatiflerin cirosunun tarımsal üretime oranı ise 1983 te %66 iken 1989 da %82'ye yükselmiştir (DPT, 2002). Buda gösteriyor ki tarımsal kooperatifçiliğin ağırlığı AB'de sürekli artış göstermektedir.

Türkiye'de de kooperatifçiliğin önemi uzun yıllar önce anlaşılmıştır. Ülkemizde kooperatifçiliğin tarihçesi Mithat Paşa'nın "Memleket Sandıkları" denemesinden yola çıkacak olursak, 1863 yılına kadar gitmektedir. Fakat ülkemizde bugünkü anlamı ile kooperatifçilik esas itibariyle Cumhuriyet döneminde büyük önder Atatürk öncülüğünde başlamıştır. Daha sonra da bu hususta çıkarılmış yasa ve ana sözleşmelerle de kooperatifçilik geliştirilmeye ve yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

Ülkemizde, ekonomik ve sosyal yapının gereği olarak en fazla kurulan kooperatifler tarım satış, tarım kredi, pancar ekicileri, sulama, esnaf kefalet, tüketim, yapı ve köy (tarımsal) kalkınma kooperatifleri olmuştur.

2002 itibariyle ülkemizde 9 milyona yakın ortağı ile 85 bin civarında kooperatif bulunmaktadır. Ülkemizde nüfusun yaklaşık %10'unun kooperatif ortağı olduğu bilinmektedir. Ülkemizde kooperatifler sayısal yönden büyük gelişme gösterdikleri halde, tarımsal kooperatiflerle ilgili çalışmalar gösteriyor ki kooperatifçilikten beklenen amaçlar henüz gerçekleşmemiştir. Kooperatifler üretici ve tüketiciye kooperatifçiliğin bütün yararlarını ulaştıramamışlardır. Bazı az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de kooperatifçilik hareketi içinde tarımsal kooperatifçilik büyük önem taşımaktadır.

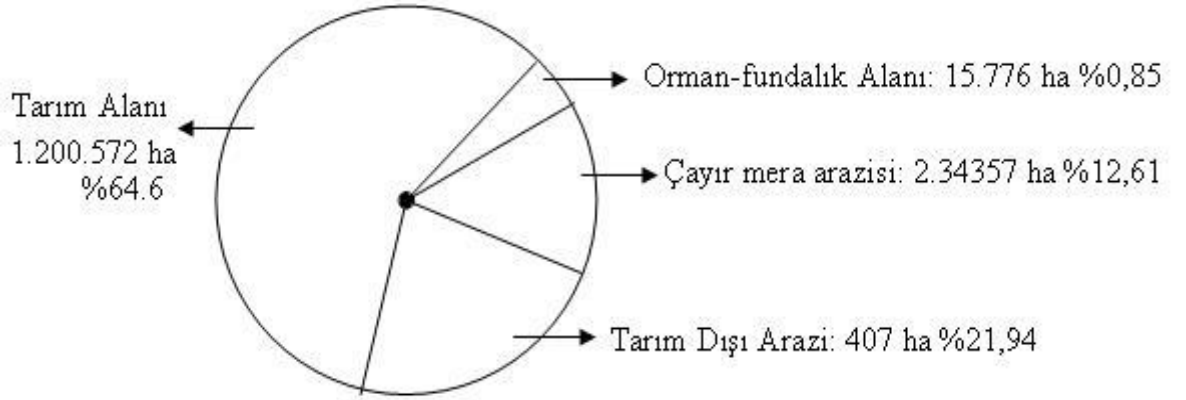
Ülkemizin bir tarım ülkesi olması, ülkemizde tarımsal kooperatifçiliğin önemini artıran nedenlerdendir. Daha da önemlisi, Türkiye'deki tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun küçük işletmelerden oluşması, işletmelerin %80'inin 100 dekar dan küçük toprağa sahip olması ve işletmelerin ortalama toprak büyüklüğünün 61 dekar olması küçük işletmelerin olası sakıncalarını yok edebilecek ve onları maddi anlamda kalkındırabilecek en önemli araç, tarım kooperatifleridir.

Ülkemizde tarımsal kooperatifçiliğe önem kazandıran diğer bir neden de, ülkemizin ihracatında tarım ürünlerinin önemli bir yer tutmasıdır. Ama rekabet nedeniyle pazar giderek daralmaktadır. Bu rekabet ancak örgütçü yaklaşımla, yani kooperatifçilikle mümkün kılınmaktadır. Sonuç olarak; ülkemizde tarımsal kooperatifçilik, tarımın gelişmesi için önemli bir faktördür diyebiliriz.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan entegre bir projedir. Proje tamamlandığında yılda toplam 52,9 milyar metreküpten fazla su akıtan Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki tesislerle Türkiye toplam su rezervinin yüzde 28,5'i kontrol altına alınmış olacak ve Çukurova'nın 4,5 katı olan 1,7 milyon hektarlık bir alanda sulu tarım yapılacaktır. Ayrıca 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali sayesinde yılda 27 milyar kilovat saatlik elektrik enerjisi üretilecektir. Türkiye'nin toplam doğal kaynaklarının % 20'sini, yüz ölçümü ve nüfus itibariyle ise Türkiye'nin % 10'unu barındıran GAP bölgesinde bulunan 7.5 milyon ha alanın 3.2 milyon ha'lık kısmı tarımsal faaliyetlere elverişlidir. Bu alanın yaklaşık 2.1

milyon ha'lık alan sulanabilir özellik taşımaktadır. Bu alanlar,Türkiye'nin toplam sulanabilir alanlarının yaklaşık yüzde 20'sini oluşturmaktadır. GAP'ın sulama projelerinin tamamlanması durumunda, bugüne kadar sulamaya açılan alana eşit bir alan sulanan alanlara katılacaktır (ATB, 2010).

GAP ile birlikte sulu tarımla bölgede ürün profili değişmiş, yılda birden fazla ürün alınmaya başlanmış ve bölgenin ekonomisi canlanmışır. GAP'ın merkezi Şanlıurfa'da bu gelişim şehrin ekonomisini tetiklemeye başlamıştır. Bu tetiklemenin ivme kazanması için ise ilde kooperatifçiliğin gelişmesi ve etkinleşmesi şarttır. Şanlıurfa'da geniş bir tarım potansiyeli mevcuttur. Bu potansiyel Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü Verileri, 2006.

Sulamanın başladığı 1995 yılından bugüne kadar ülkemizde yetiştirilen belli başlı ürünler açısından GAP bölgesinin toplam üretim içindeki payı şu şekilde değişmiştir:

- Mısır, % 0.47'den % 9.37'ye,
- Buğday, % 10'dan % 15'e,
- Antepfıstığı, % 86'dan % 89'a,
- Pamuk, % 27'den yüzde 52'ye

Şanlıurfa'daki Önemli Bazı Tarımsal Ürünlerinin Türkiye Üretimindeki Payı (Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü Verileri, 2006).

- Antep Fıstığı % 33
- Kırmızı Mercimek % 31
- Pamuk % 25

- Susam % 20
- Arpa %9
- Karpuz % 8
- Buğday % 6
- Mısır % 4

GAP'ın tamamlanması durumunda tarım ve sanayi alanında gerçekleşecek potansiyelin bölgede toplam ekonomik hasılayı 4.5 kat artırması, 3.5 milyon kişiye istihdam imkanı sağlaması ve toplam 8.6 milyonluk bir nüfusu geçindirmesi öngörülmektedir. GAP Bölge Kalkınma Planına göre, 2010 yılı ürün deseni öngörülmesi gerçekleştiği takdirde bölgedeki toplam bitkisel üretim değeri 1 milyar 708 milyon 242 bin 641 YTL'ye çıkacak, bunun 1 milyar 308 milyon 531 bin 863 YTL'lik bölümü katma değerden oluşacaktır. Bu gelişme sonucu, buğday, arpa, zeytin ve üzüm gibi geleneksel bazı ürünlerde üretim azalırken, mısır, pamuk, ayçiçeği, susam gibi katma değeri yüksek ve ülkemizdeki bitkisel yağ açığını kapamaya yönelik ürünlerde artış olacaktır. Bu artışın, mısırdaki % 110, pamukta % 181, ayçiçeğinde % 754, susamda % 46 oranında olması beklenmektedir. 2006 yılı verilerine göre, GAP bölgesi halen 310 bin hektar alanda (toplam pamuk ekim alanının % 52'si) yapılan 1.3 milyon ton üretim ile Türkiye'nin en çok pamuk yetiştirilen bölgesi haline gelmiş bulunmaktadır (ATB, 2010).

Şanlıurfa ilindeki tarla ürünleri verileri ve makine-ekipman varlığı Çizelge 1. ve Çizelge 2. de verilmiştir.

Çizelge 1. Şanlıurfa'daki Tarla Ürünleri Verileri

Sıra No	Ürün Adı	Ekilen Alan (ha)	Üretim (ton)	Ortalama Verim (ton/ha)
1	Buğday (Durum)	205 250	782 875	3814.25
2	Buğday (Diğer)	176 500	660 009	3739.42
3	Arpa	211 814	666 477	3146.50
4	Kırmızı Mercimek	128 446	209 313	1629.50
5	Pamuk (kütlü)	188 650	867 313	4600.00
6	Susam (1.ürün)	102 850	431.5	5219.00
7	Kanola	1726	431.5	2500.00

Kaynak: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü, 2006

Çizelge 2. Şanlıurfa'da Makine – Ekipman Varlığı

Traktör	13151
Römork	10708
Bıçerdöver	153
Pulluk	21363
Ekim Makinesi	8354
Batöz	1465
Pülverizat	6738
Selektör	206
Gübre Dağıtma Mak.	4910
Balya Makinesi	16

Kaynak: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü, 2006

Sulama yatırımlarının tamamlanması, yalnızca tarımsal üretimi artırmakla kalmayacak, özellikle tarımsal sanayinin gelişmesine de önemli bir katkıda bulunacaktır. Tarıma dayalı sanayinin ve tarımsal mekanizasyonun gelişmesine baktığımızda, kamu yatırımlarıyla doğrudan paralellik görülmektedir. Buna bir örnek vermek gerekirse bölgeye kamu yatırımlarının yoğunlaştığı 1985-2000 döneminde bölgedeki traktör sayısı 26 bin iken 2000'li yılların ortalarına gelindiğinde % 80 artarak 47 bin adete çıkmış bulunmaktadır. Daha sonra yatırımların azalmasıyla bu gelişme yavaşlamıştır (ATB, 2010).

Tarımın Şanlıurfa ekonomisindeki ağırlığı yukarıda belirtilen verilerle açık bir şekilde görülmektedir. Bu tarımsal varlığın üretim, kalite ve pazarlama bağlamında daha da gelişmesi örgütlenmeye bağlıdır. Bu örgütlenmenin merkezinde ise kooperatifler yer almalıdır. Tarımsal kooperatiflerin üretimdeki önemli etkileri bilinirken, ilimizdeki tarım kooperatifleri incelenerek bu kooperatiflerin sorunları ve çözüm önerileri saptanmaya çalışılmıştır.

1.2 Araştırmanın Amacı

1. Şanlıurfa'da bulunan mevcut tarım kooperatiflerini tüm boyutları ile inceleyerek mevcut durumu ortaya çıkarmak
2. Kooperatif – ortak ilişkisini yapılan anketlerle değerlendirmek
3. Ortaya çıkan sorunları belirleyip, öneriler geliştirerek Şanlıurfa kooperatifçiliğine katkıda bulunmak şeklinde özetleyebiliriz.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Konu ile ilgili yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır ve bir çoğu da güncelliğini yitirmiştir. Çalışmalar genelde ülke bazında, kısmen de GAP ağırlıklı olarak yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Ögüt ve ark. (1995): «Kooperatifçilik, El Sanatları, Teşvik ve Desteklemeler» adlı çalışmalarında kooperatifçilik hakkında kapsamlı bilgiler vermişlerdir. Yayın iki cilt halindedir ve resimlerle konu zenginleştirilmiştir.

İnan (2004): «Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli» araştırmasında Türkiye’deki tarımsal kooperatifçilik hareketini ve AB ülkelerindeki tarım kooperatiflerini derinliğine incelemiş, ülkemizdeki tarım kooperatiflerinin yerel, ulusal ve AB açısından sorunları saptamış ve sorunlara çözüm önerileri getirilmiştir.

Mülayim (2003): «Kooperatifçilik» adlı eserinde araştırmacı 40 yılı aşkın bir araştırmanın sonucunda, kooperatifçilikle ilgili derli – toplu bir başvuru kaynağı oluşturmuş, tarımsal ve tarım dışı kooperatifçilikle ilgilenen kesimler için güncel ve temel bir kooperatifçilik kitabı ortaya koymuştur.

İnan ve ark. (2000): «Gelişmiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu» adlı çalışmalarında, dünyanın gelişmiş tarım piyasaları ekseninde Türkiye tarım piyasalarının yeniden şekillenmesine farklı yaklaşım ve öneriler geliştirmiştir. Özellikle de kooperatiflerin piyasa düzenleme işlevi üzerinde durulmuştur. Dünya ve ülke ölçeğinde öneriler geliştirilmiştir.

Yıldırım (1992): «Kooperatif Kuruluşlarında Başarının Artırılmasına Yönelik Önlemler» adlı araştırmasında kooperatif kuruluşlarında eğitim ve danışmanlık hizmetinin önemine dikkat çekmiş ve kooperatiflere bu tür hizmetlerin nasıl verileceği konusunda bilgiler vermiştir.

Anonim (2001): Sanayi ve Ticaret Bakanlığının anonim bir tarzda hazırlattığı «Tarım Satış Kooperatifi Ortağı Üreticiler İçin Önemli Bilgiler» adlı eserde:

Kooperatif üyelerine temel bilgiler verilmiş olup, burada ilgililere yardımda bulunmak ve yol gösterme amacı esas alınmıştır.

Karlı ve Çelik (2003): «GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkinliği» adlı eserlerinde GAP Bölgesi ile ilgili ciddi bir çalışma ortaya koymuşlardır. Kooperatiflerin ve birliklerin GAP'taki reel durumları gerçekçi bir şekilde analiz edilmiştir. Sorunlar ortaya konulmuş ve çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Karlı (2002): «GAP Alanındaki Tarıma Dayalı Sanayi İşletmelerinin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Yolları» adlı çalışma; GAP bölgesinin tarımsal ürün işleme kapasitesini ortaya çıkaran bir araştırma özelliğini taşımaktadır.

Kurmuş ve ark. (2006): « Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Sosyal ve Ekonomik Öncelikler » araştırmalarında, tarımsal örgütlenmenin ekonomik ve sosyal boyutunu ortaya koymaya çalışmışlardır.

Hardee (1961): Avustralya'nın kırsal kesiminde yaptığı araştırmada çiftçilerin sosyal ve ekonomik amaçlı organizasyonlara katılımını incelemiş, katılımda sosyal yapının önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur.

Copp (1964): Çiftçilerin, ortak olduğu kooperatifler hakkındaki bilgi düzeyini, düşüncelerini ve kooperatiflerle ilgili tutum ve davranışlarını araştırmıştır.

Sutton (1970): İngiltere'de yaptığı bir araştırmada çiftçilerin kooperatiflere bağlılık derecelerini bir dizi sosyo – ekonomik faktörleri test ederek belirlemiştir.

Dülfer (1981): «Kalkınmakta Olan Ülkelerde Kooperatif Organizasyonlarının Değerlendirilmesi» isimli kitabında, kooperatiflerin başarılı durumları değerlendirilirken, üç farklı etkinlik kavramı üzerinde durulmuştur. Bu kavramlar: yönetsel etkinlik, kalkınma etkinliği ve ortaklara yönelik etkinlikler

Data (1995): « Köy Düzeyindeki Organizasyonların Performansına Etki Eden Faktörler» konulu çalışmasında, belli gruplardaki insanların kalkınmasını

destekleyen organizasyonların şeklini ve onların başarılarını etkileyen faktörleri araştırmıştır.

Çıkmın (1974): İzmir ve çevresinde yaptığı bir araştırmada, yörede bulunan tarımsal amaçlı kooperatifler ve kooperatif ortağı üreticiler ile anket çalışması yapmıştır. Kooperatiflerin ortak sayıları, kar – zarar durumları, dağıttığı girdiler ve satın aldıkları ürünler bazında, kooperatif ortaklarının sosyo – ekonomik yapılarını incelemiştir.

Anonim (2005): «60 Soru ve 60 cevapta Türkiye Tarımı, Sorunlar ve Çözüm Önerileri» adlı inceleme; Türkiye tarımının sorunlarını ana hatlarıyla ortaya koyup çağdaş çözümler getiren bir eserdir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Araştırma materyali, birincil ve ikincil veri kaynaklarından oluşmaktadır. Şanlıurfa ilinde kooperatif ortağı üreticilerle yapılan anketlerden elde edilen bilgiler araştırmanın birincil verilerini oluşturmaktadır.

İkincil veriler ise; Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği, Tarım Kredi Kooperatifleri, Merkez Birliği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Çukobirlik, Güneydoğu Birlik ve GAP İdaresi Başkanlığı verileri ve kayıtlarından elde edilmiştir. Daha önceki çalışmalardan da kısmen yararlanılmıştır.

3.2 Yöntem

3.2.1 Örnekleme ve Veri Toplamada Kullanılan Yöntem

Araştırmanın zaman ve ekonomik olanakları kooperatiflerin bulunduğu bütün köylere gitmeye izin vermediğinden, tarım kooperatiflerini ve il genelini temsil edecek şekilde 42 adet tarımsal amaçlı kooperatiften % 20 örnekleme oranı ile örnek çekimi yoluna gidilmiştir. Toplam $(42 \cdot 0.20 = 9)$ 9 kooperatifin bulunduğu köydeki üreticiler ile görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan kooperatiflerin bulunduğu yöreler ise “Gayeli Örnekleme Yöntemi” ile belirlenmiştir.

Gayeli Örnekleme Yöntemi ile belirlenen köylerdeki tüm üreticiler, araştırmanın ana kitlesini oluşturmaktadır. Ana kitleyi oluşturan işletmelerin, arazi genişlikleri dikkate alınarak “Tesadüfi Tabakalı Örnekleme” yöntemine göre örnek hacmi saptanmıştır. Tesadüfi tabakalı örnekleme yöntemi uygulanırken aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$n = \frac{(N_h \cdot S_h)^2}{N^2 \cdot D^2 + \sum N_h \cdot S_h^2}$$

Formülde;

n : Örnek hacmini,

N : Anakitledeki birim sayısını,

N_h : h'inci tabakadaki birim sayısını,

S_h : h'inci tabakadaki standart sapmayı göstermektedir.

3.2.2 Verilerin analizinde kullanılan yöntem

Araştırma kapsamında kooperatif ortağı üreticiler ile yapılan görüşme sonucu elde edilen bilgiler Excel ortamında bir veri tabanı oluşturulmuş ve sorulan sorulara göre genel bir kodlama planı yapılmıştır. Anketler bu kodlama planına göre oluşturulan veri tabanına aktarılmıştır. Anket yapılan kişilerin bulunduğu yörelerin seçiminde “gayeli örnekleme yöntemi” temel alınmıştır. Değerlendirmede, ortaklara yönelik etkinlik ele alınmış ve incelenmiştir.

Araştırmanın sonuçları genel olarak sayı ve yüzde oranlarına göre çizelgeler halinde verilmeye çalışılmıştır. Araştırmada üretici örgütlerinin başarısı ve etkinliğinin hesaplanması esas alınmıştır. Üreticilerin sosyo-ekonomik özellikleri incelenmiş, eğitim seviyeleri dikkate alınmış ve üretici örgütlerine bakış açıları değerlendirilmiştir. Üretici örgütlerinin faaliyetleri ve yöneticileri incelenmiş, zayıf ve güçlü yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kooperatif ortağı olmayan üreticiler ile de görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma sonuçları yüzde oranlarına göre çizelgeler halinde verilmiş ve istatistiki analizler yapılarak, sonuçları yorumlanmıştır. Araştırma ile birlikte Şanlıurfa ilinde bulunan tarımsal amaçlı kooperatifler çeşitli açılardan incelenerek değerlendirilmiş, kooperatiflerin ortak gelirine yaptığı katkıları irdelenmiş, tarım kooperatiflerinin sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada kooperatiflerin mevcut durumu ve yapısı incelenmiş, kooperatif ortağı üreticilerle görüşmeler yapılmış, araştırmanın amacı doğrultusunda istatistiki analizler yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1 Kooperatifçiliğe Genel Bir Bakış

Kooperatif, bireylerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir (Mülayim,2003).

Kooperatifler; karşılıklı yardımlaşma, öz sorumluluk ve öz yönetim kurallarına göre, gönüllülük temeli ile rekabet çerçevesi içerisinde çalışan üyelerin özerkliğini sürdüren ve onların bağımsızlığını güçlendiren ekonomik birimlerdir (Mülayim, 1990).

Kooperatifçilik ruhuna ve ilkelerine göre kooperatiflerde bulunması gereken özellikler, serbest ve gönüllü ortaklık, her ortağın bir oy hakkı olması veya kısıtlı oy sahipliği, yöneticilerin seçimle gelmesi ve ortaklara karşı yükümlü olması, kararların çoğunluğunun isteklerine göre demokratik olarak alınması, ekonomik sonuçların adil ve dürüst dağıtımı olarak sıralanabilir. Birçok sosyolog ve ekonomist, kooperatifçiliği, kamu ve özel sektör yanında üçüncü bir sektör olarak kabul etmeye başlamışlardır.

Kooperatifçilik Hareketinin Tarihçesi: Bazı araştırmacılar kooperatifçiliğin tarihini çok daha gerilere götürmüşlerse de modern kooperatifin temeli işletmecilere karşı kendilerini ekonomik açıdan korumak isteyen dokuma işçilerinin bir araya gelmesiyle 1844 yılında İngiltere'nin Rochdale kasabasında atılmıştır. Aynı dönemde Fransa'da üretici, Almanya'da da kredi kooperatifleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Daha sonra kooperatifçilik hareketi İskandinav ülkeleri ile İsviçre'de görülmeye başlamıştır.

Türkiye'de kooperatifçilik hareketi Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak iki dönemde incelenmektedir. Osmanlı dönemi Mithat Paşa, Cumhuriyet döneminde ise Atatürk kooperatifçiliğin öncüleri olarak önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Mithat Paşa Tuna valisi iken Niş vilayetinin şimdiki Bulgaristan – Yugoslavya sınırında bulunan Pirot kasabasında 1868 yılında “Memleket Sandıkları” nı kurmuştur. Daha sonra bütün valilikler de bu sandıklar kurulmuştur. Memleket Sandıkları çiftçileri tefecilerden korumak amacıyla ilçe merkezlerinde kurulmuş ve devlet tarafından gösterilen arazide imece usulüyle yetiştirilen ürünlerden elde edilen

gelirler, bu sandıkların finansman kaynağını oluşturmuştur. Sandık, ilçe halkı tarafından seçilen ve sandık eminleri denilen 4 kişilik bir heyet tarafından yönetilirdi (AİB,2006).

Mithat Paşadan sonra uzun bir süre Türkiye’de kooperatifçilik konusunda bir faaliyete rastlanmamıştır. Modern anlamıyla kooperatifçilik hareketinin ülkemiz de gelişimi Cumhuriyet döneminde olmuş ve Atatürk 1920’den ölümüne kadar kooperatifçiliğin gelişip yayılması için hem fikir hem de eylem alanında büyük gayretler göstermiştir. 1920 yılında TBMM’ ne sunulan “Kooperatif Şirketler” Kanunu tasarısında Meclis Başkanı olarak Mustafa Kemal Atatürk’ün imzası bulunmaktadır.

Atatürk 1925 yılında tüketim kooperatifçiliği konusunda yoğun faaliyetlerde bulunmuştur ve aynı zamanda bizzat kooperatif kurarak kooperatifçiliğin gelişmesi için çalışmıştır. 1935 yılı kooperatifçiliğin gelişimi açısından önemli bir yıl olmuştur. 2834 sayılı “Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu” ile 2836 sayılı “ Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu” 1935 yılında Atatürk’ün teşvik ve önerileri doğrultusunda yürürlüğe girmiş ve kırsal alanda kısa zamanda yüzlerce tarım kooperatifi kurulmuştur. Günümüzde Tarım Kredi Kooperatiflerinin sayısı 2300’e Tarım Satış Kooperatiflerinin sayısı ise 450’ye yaklaşmıştır.

Atatürk sonrası 1938’den 1961 yılına kadar ki dönemde kooperatifçilik konusunda önemli bir çalışma yapılmamıştır. Özellikle 1950-1961 döneminde kooperatifçilik büyük oranda ihmal edilmiştir. 1961 Anayasasında ilk kez kooperatifçilik özel bir madde ile yer almıştır. 1969 yılında yürürlüğe giren 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, kooperatiflerin gelişmesi ve üst örgütlerin kurulmasına olanak vermesi ve uluslararası kooperatifçilik ilkeleri ile uyumu açısından bazı eksikliklerine rağmen olumlu bir yasadır.

Kooperatifçilik ilkeleri ilk kez bilimsel olarak 1937 yılında saptanmıştır. Uluslararası Kooperatifler Birliği bu ilkeleri şu şekilde saptamıştır.

Mutlak İlkeler

1. Serbest Giriş (açık kapı)
2. Demokratik yönetim
3. İşletme fazlalarının oranlı olarak dağıtılması (risturn verilmesi)
4. Sermaye sınırlı faiz verilmesi

İkincil Derecedeki İlkeler

1. Siyasal ve dinsel tarafsızlık
2. Peşin satış
3. Kooperatif eğitiminin geliştirilmesi

4.2 Tarımsal Kooperatifçilik

Tarım kooperatifleri, ortak olan çiftçilerin ekonomik haklarını savunmak amacıyla bizzat çiftçiler tarafından kurulmuş birleşmelerdir. Çiftçiler; ya tüketici, ya üretici, ya da kredi alıcısı olarak, ekonomik haklarını savunmak için birleşmişler ve çeşitli isimlerde tarım kooperatiflerinin kurulmalarını sağlamışlardır. Zamanımızda tarım kooperatiflerinin el atmadığı ekonomik alan hemen hemen yok gibidir. Çeşitli isimler altında rastlanılan bu kooperatifleri bazı ortak nitelikleri nedeniyle, birkaç grup altında toplamak mümkündür. Ama biz daha çok kooperatifleri yapmış oldukları faaliyetlere göre sınıflandırmayı esas alacağız. Buna göre tarım kooperatiflerini şöyle sınıflandırabiliriz.

- Tarım alım kooperatifleri
- Tarım kredi kooperatifleri
- Tarım satış kooperatifleri
- Tarım işleme kooperatifleri
- Arazi kullanma kooperatifleri
- Tarım sigorta kooperatifleri
- Tarım hizmet kooperatifleri

Ama bunların dışında çok amaçlı kooperatiflerde kurulmaya başlanmıştır. Çok amaçlı tarım kooperatifleri, yukarıda belirtilen faaliyetlerin bir kaçını içine alan bir kooperatif tipi olup tarım kooperatifleri içerisinde ayrı bir yer tutmaktadır. Son 30 yılda ülkemizde de çok amaçlı tarım kooperatifleri, köy kalkınma ve tarımsal kalkınma kooperatifleri adı altında sürekli gelişmeye başlayan kooperatifçilik hareketi gözlenmektedir. Bu nedenle tarım kooperatiflerini şu şekilde sınıflandırabiliriz.

- Tek amaçlı tarım kooperatifleri
- Çok amaçlı tarım kooperatifleri

Tarım kooperatiflerinin yararları

Tarımsal üretimin kooperatiflerce kontrol edilmesi halinde tarımsal üretim ve gelirden önemli artışlar elde edilebileceği gibi, bunun yanı sıra tarımsal üretimde yıldan yıla görülen dalgalanmalar da önlenmektedir. Kooperatifler dışarıya konu olan tarımsal ürünlerin nitelik ve nicelik yönünden geliştirilmesinde de önemli rol oynarlar.

Tarım kesiminde üretim artışı, arzın kontrolü, ürün ve girdi piyasalarının düzenlenmesi gibi, tarımın gelişmesi için devletin yapacağı hizmetler, hükümetlerce gelişmiş ülkelerde olduğu gibi üretici kooperatiflerinin desteklenmesiyle kolayca gerçekleşebilir. Bu destekler, kooperatif yatırım projelerinin finansmanında teşvikler ve kolaylıklar sağlanması, devlet adına destekleme alımları yapan ve tarım ürünleri piyasalarını düzenleyen kooperatiflere mali yardım yapılması, düşük gelirli üreticilerin kooperatif işletmeler kurmalarını teşvik etmek şeklinde özetlenebilir.

Tarımda kooperatifleşme çiftçilere önemli yararlar sağlar. Kırsal toplumun ortak ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilmek için tarım kooperatiflerinin ortaklarına sağladığı başlıca yararlar şunlardır.

1. Kooperatif tarım ürünleri ve üretim girdileri piyasasında ortaklarına elverişli koşullar sağlayabilir.
2. Kooperatif, ortaklarının tarımsal üretimde kullandıkları girdileri daha rasyonel ve etkin biçimde kullanmalarına yardımcı olur.
3. Çiftçiler tarımsal pazarlamanın ürün alımı, işleme derecelerine, standardizasyon, depolama, kalite kontrolü gibi hizmetlerinden kooperatif aracılığı ile daha iyi yararlanabilirler.
4. Kooperatif çiftçilere mali olanaklar sağlama konusunda önemli role sahiptir.
5. Çiftçiler kooperatiflerde örgütlenerek tarımsal araştırmaların yürütülmesi ve araştırma sonuçlarının uygulamaya koyulmasını kolaylaştırırlar.

Ayrıca kooperatiflerin şu sosyal ve kültürel yararları da vardır: kırsal topluma sosyal ve kültürel yarar sağlamak, kırsal kesimdeki gelir farklılıklarını azaltmak, küçük üreticilerin gelirlerini, yaşam ve kültür düzeylerini yükseltmek, kentlerle kırsal kesim arasındaki gelir eşitsizliğini ortadan kaldırmak, üreticiler arasında dayanışma sağlamak, kırsal topluma yeni iş alanları açmak ve iç gücünün verimliliğini

yükseltmek şeklinde özetlenebilir. Kooperatifler aynı zamanda sosyal ve politik güçlenmeye de olanak sağlar (Anonim, 2010).

4.3 Tarım Kooperatiflerinin Sınıflandırılması

Tarım kooperatifleri farklı açılardan değişik şekillerde sınıflandırılabilirler. Önemli olan, bütün tarım kooperatiflerinin bu sınıflandırma içerisine girmesidir. Sınıflandırmayı şöyle yapabiliriz.

4.3.1 Tarım alım kooperatifleri

Tarım alım kooperatiflerinin en önemli amacı, çiftçilere, gereksinimleri olan üretim girdilerini (gübre, tohum, hayvan yemleri, zirai mücadele ilaçları, alet ve makineler vb.) mümkün olan en iyi fiyat koşulları ile sağlamaktır.

Tarım alım kooperatifleri, sağladıkları malların satın alınması yönünden herhangi bir tüketim kooperatifine benzerler. Bu nedenle, izledikleri yollar aynıdır. Bu izleme yalnız aracılık giderlerini tamamen ortadan kaldırmakla kalmaz, gerektiğinde, malı daha ucuz fiyata sağlayabilmek için onu üretildiği yerden satın almaya ve hatta üst örgütleri vasıtasıyla malın bizzat üretimine kadar gider.

Tarım alım kooperatiflerinin diğer bir amacı, çiftçilere kaliteli ve uygun fiyata mal ayarlamaktır. Ayarlanan malların teknik eğitimini de ortaklarına verirler.

Tarım alım kooperatifi ticari organizasyonu olan bir birleşmedir ve hukuksal yönden sınırlı sorumlu kooperatiflerdendir. Bu kooperatifler ortaklarının çıkarlarına dokunmazsa, ortak olmayanlara da satış yapabilirler. Alım kooperatifleri işlerini daha iyi yürütebilmek için gerektiğinde kredi de alabilirler.

4.3.2 Tarım kredi kooperatifleri

Tarım kredi kooperatiflerinin amacı, ortaklarına ucuz ve yeterli kredi sağlamaktır. Tarım kredi kooperatiflerinin ortakları genelde kendi başlarına kredi bulmaları güç olan küçük çiftçilerdir. Tarım kredi kooperatifleri, kooperatif ortaklarıyla tasarruf sahipleri ya da kredi kuruluşları (bankalar) arasında aracılık yapmakta ve küçük üreticinin tek başına alamadığı krediyi ona mülkiyet fiyatına almaya çalışmaktadır.

4.3.3 Tarım satış kooperatifleri

Küçük çiftçiler için en güç ekonomik sorunlardan biride, ürünlerini değer fiyatından satamamalarıdır. Tüccar ve komisyoncular fiyatları istedikleri seviyede tutabilmektedirler. Dış ve iç ticarete üretici ile tüketici arasında rol oynayan aracılara ortadan kaldırmada veya aracılık kazancını asgariye indirmede tarım satış (pazarlama) kooperatiflerine önemli rol düşer. Yani çiftçilerin ürünlerini bu kooperatifler en iyi biçimde değerlendirmekle mükelleftirler.

Tarım satış kooperatiflerinin yararları şunlardır.

1. Küçük çiftçilerin pazar karşısındaki zayıf durumlarını gidererek çiftçileri tüccarların spekülasyonlarından korur.
2. Tarım satış kooperatifi satışta daha elverişli olan geniş iş hacmini sağlar.
3. Tarım satış kooperatifi sattığı ürünün kalitesini garanti ederek iç ve dış pazarda iyi isim yapılmasını sağlar
4. Tarım satış kooperatifi, daha iyi satılabilecek kaliteli ürün elde edebilmeleri için ortaklarına teknik yardımlarda bulunur.

4.3.4 Tarım işleme kooperatifleri

Ortaklarının tarımsal ürünlerini işleyen, işlenmiş ürünlerini de ortaklarına geri veren yada toptan satışını yapan kooperatife tarım işleme veya tarım imal kooperatifi denir. Uygulamada bu kooperatifler genellikle satış işlemini de yapmaktadırlar. Bu nedenle bu kooperatiflere “Tarım İşleme ve Satış Kooperatifleri” de denilmektedir. Başlıca tarım işleme kooperatifleri şunlardır.

1. Sütçülük kooperatifleri
2. Şarapçılık kooperatifleri
3. Diğer tarım işleme kooperatifleri (zeytinyağı, tütün kurutma, meyve kurutma, konserve, meyve suları kooperatifi v.b.)

4.3.5 Arazi kullanma kooperatifleri

Arazi kullanma kooperatiflerine “kooperatif çiftlikler” “tarımsal üretim kooperatifleri” “grup tarımı” yada “toplu toprak kullanım kooperatifleri” de denilmektedir. Bu kooperatifler bizzat üretim yapmaktadırlar.

Dünyada bunların birçok çeşitleri vardır, İtalya’da Kooperatif çiftlikler, İsrail’de Kibut ve Moşav, Rusya’da Kalhoz, Çin’ de Halk komünleri gibi örnekler sayılabilir. Arazi kullanma kooperatiflerinin hiçbir çeşidi ülkemizde mevcut değildir.

4.3.6 Tarım hizmet kooperatifleri

Bu tip kooperatifler tarıma hizmet götüren kooperatiflerdir. Amaç ortakların hayat koşullarını iyileştirmektir. Bu kooperatiflerin hizmetleri konu bakımından şöyle sıralanabilir: Makine kullanma, sulama, damızlık yetiştirme yada suni tohumlama, soğutma, muhafaza, ürün kurutma, tarımsal mücadele, köyleri elektrikleendirme, toprak ıslahı, mera ıslahı, dondan koruma, sosyal hizmetler, sağlık, taşıma, teknik rehberlik, sulama, veterinerlik vs.

Yukarıda sıralanan hizmetlerin bazıları özel olarak kurulmuş kooperatiflere konu olmaktadır, bazıları ise farklı kooperatif cinsleri tarafından yerine getirilmektedir. Ülkemizde var olanları kısaca şunlardır.

1. Makine kullanma kooperatifleri
2. Sulama kooperatifleri
3. Su ürünleri kooperatifleri
4. Tarımsal muhasebe kooperatifleri
5. Köy sağlık kooperatifleri
6. Yonca kurutma kooperatifleri
7. Soğuk hava deposu kooperatifleri
8. Köyleri elektrikleendirme kooperatifleri
9. Tarımsal taşıma kooperatifleri

4.3.7 Tarımsal kalkınma kooperatifleri

Şimdiye kadar tek amaçlı tarım kooperatiflerini özetlemiş olduk. Tarımsal kalkınma kooperatifleri ise ortakların bütün yönlerden kalkınmasını hedef alan çok amaçlı kooperatiflerdir.

Bu kooperatiflerin ülkemizdeki temelini, 1965 yılından itibaren kurulmaya başlayan “Köy Kalkınma Kooperatifleri” oluşturmaktadır. Ama bunların adı 1989 yılında hazırlanan yeni bir tip ana sözleşmeyle “Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri”ne çevrilmiştir. Ancak Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri daha geniş

kapsamlı olup “köy kalkınma kooperatiflerinden“ başka “orman köyleri kalkındırma” “hayvan üreticileri tedarik ve pazarlama” ve “çay istihsal ve satış” kooperatiflerini de içine almaktadır. Ama en önemlileri “Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri” ile “Ormancılık Kooperatifleri” dir.

4.4 Türkiye’de Tarım Kooperatifleri

Ülkemizde bulunan Tarım kooperatiflerinin sayısı ortak sayısı, birlik ve merkez birliği sayısı gibi toplu bilgiler Çizelge 3’te verilmiştir. Görüldüğü gibi değişik konularda çalışan 8064 tarımsal amaçlı kooperatif ve bu kooperatiflerin 5 milyonu aşan ortağına karşın, ülkemizde kooperatifçilik henüz istenilen düzeye gelmemiştir.

En fazla ortak sayısına sahip kooperatif sayısı sadece 31 olan pancar ekicileri kooperatifleridir. Sayısı 2937 olan Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin ortak sayısı 728.588’dir. Kırsal alanda köy düzeyinde en iyi şekilde örgütlenmiş olan kooperatif türü tarım kredi kooperatifidir.

Çizelge 3: Türkiye’de tarımsal amaçlı kooperatifler ve ortak sayıları

Kooperatif Türü	Tabi Olduğu Yasa	Kooperatif sayısı	Ortak Sayısı	Birlik Sayısı	Merkez Birliği Sayısı
1-Pancar Ekicileri	1163	31	1 772 450	---	1
2- Su Ürünleri	3476	413	21 719	8	---
3-Sulama	1163	2157	252 620	7	1
4-Tarımsal Kalkınma	1163	2937	728 588	60	---
a)Köy kalkınma	1163	1566	---	17	1
b)Ormancılık	1163	1191	119 720	21	1
c)Hayvancılık	1163	131	---	14	---
d)Çay	1163	49	---	7	1
5-Tarım Kredi	3186	2127	1 464 860	16	1
6-Tarım Satış	4572	331	740 545	17	---
7-Tütün Tarım Satış	4572	68	33 000	---	---
Toplam	---	8064	5 013 782	108	7
Türkiye Milli Kooperatifler Birliği	1163	---	---	---	1

Kaynak: Hazine İstatistikleri, 2004

2127 Tarım Kredi Kooperatifinin 1,5 milyona yakın ortağı vardır. Sulama Kooperatiflerinin sayısı da 2000’in üzerinde olmasına rağmen, ekonomik açıdan güçlü değildirler. Öte yandan, sayıları 331 olan tarım satış kooperatifleri ve birlikleri iş hacmi açısından oldukça güçlü kooperatiflerdir.

Kuruluş faaliyetlerini tamamladıkları halde faaliyete geçmemiş veya faaliyetlerini çeşitli nedenlerle yarıda kesmiş, çok sayıda tarım kooperatifi vardır. Bunların çoğu ön çalışmalar yapılmadan ve ekonomik bir ihtiyaç duyulmadan kurulmuş kooperatiflerdir.

4.4.1 Türkiye’de kooperatif benzeri tarımsal örgütler

1) Mahalli idare birlikleri: Benzeri tarımsal örgütler İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Türkiye’de Bakanlar Kurulu Kararı ile Mahalli İdare Birlikleri kurulmaktadır. Bunlar “Köylere hizmet götürme birlikleri” “Sulama ve içme suyu birlikleri” “turizm”, “çevre” ve “eğitim” vb. konulardaki diğer birliklerdir. Mahalli idare birliklerinin sayısı 1989’da sadece 29 iken 1997 yılında 750’ye ulaşmıştır (İnan,1998).

2) Köylere hizmet birlikleri: İl İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu ve Köy Kanununun bazı maddelerine dayanarak hazırlanıp kurulan ve çok amaçlı görünen ama uygulamada sütün belirli bir komisyon karşılığı pazarlanmasından başka önemli faaliyetleri olmayan “köylere hizmet götürme birlikleri” son yıllarda hızla çoğalmaya başlamıştır. 1989’da 19 iken 1997 yılı sonunda 368’e ulaşmıştır.

Bu birliklerin yönetimi tamamen mülki idare amirlerinin kontrollerinde olduğundan özerk ve bağımsız değildirler.

3) Sulama birlikleri: Birliklerin oluşturulmasında iki temel yaklaşım vardır. Birincisi inisiyatif ve etkinliğin kamuda olması, diğeri ise, çiftçinin en üst düzeyde katılımının sağlanarak sorumlu kılınmasıdır.

Bu örgütlerin oluşumunda katılımcılık savunulmakla birlikte, istenen anlamda katılım sağlanamadığı gibi birlikler sınırlı sorumlu yerel yönetim birliklerine dönüşmüş bulunmaktadır.

Sulama birlikleri beldelerde kurulmaktadır. Bir beldede sulama birliğinin kurulması için sulama tesisinin birden çok beldeye hizmet vermesi gerekmektedir. Sulama birlikleri 1989’da 2 adet iken, 1997’de 237’ye ulaşmıştır. Yapıları köye hizmet götürme birlikleri gibidir. Aslında birliklerin yönetimleri tamamen devlet kontrolündedir.

4) Damızlık sığır yetiştirici birlikleri: Kuruluş kararı 1995’de çıkmıştır. Temel amacı sığır yetiştiricilerinin kendi aralarında örgütlenerek üstün verimli hayvanlar yetiştirmelerini sağlamaktır.

5) Tarımsal amaçlı üretici birlikleri: Tarımsal Amaçlı Üretici Birlikleri Kanunu 2004 yılı Haziran ayında yürürlüğe girmiştir. Yasaya göre üretici birliklerinin amaçları çok kapsamlıdır. Tarım kooperatifleri ile çeşitli çiftçi örgütlerinin neredeyse tüm faaliyetlerini içine almaktadır.

4.4.2 Kooperatiflerde teşkilatlanma

Kooperatifler kendi aralarında birleşerek Kooperatifler Birliğini, Kooperatifler Birlikleri kendi aralarında birleşerek Kooperatif Merkez Birliğini ve Kooperatif Merkez Birliklerinin iştirakiyle Türkiye Milli Kooperatifler Birliğini oluşturmaktadırlar.

4.5 Şanlıurfa'da Bulunan Mevcut Tarım Kooperatifleri

Şanlıurfa'da 76 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 8 adet Sulama Kooperatifi, 2 adet Su Ürünleri Kooperatifi, 22 adet Tarım Kredi Kooperatifi ve 20 adet Tarım Satış Kooperatifi bulunmaktadır. Çizelge 4'de ilimizde mevcut bulunan tarım kooperatifleri yer almaktadır.

Çizelge 4: Şanlıurfa'daki Yerleşim Birimlerindeki Tarımsal Kooperatifler

Sıra No	Tarımsal Kooperatifler	Sayı
1	Tarımsal Kalkınma	76
2	Su Ürünleri Kooperatifi	2
3	Sulama Kooperatifi	8
4	Tarım Kredi Kooperatifi	22
5	Tarım Satış Kooperatifi	20
Toplam		128

Kaynak: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü Verileri (2007)

Çizelge 5: Şanlıurfa'daki Tarımsal Kooperatifler

İLÇESİ	KÖYÜ	UYGULADIĞI PROJE	ŞİMDİKİ DURUMU	FAALİYET KONUSU
Akçakale	Bilece	50 Aile × 10 Baş × 2 Devre Besicilik	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Akçakale	Gündaş	Proje Yok	Fesh Kararı Aldı	Tarımsal Kalkınma
Akçakale	Sevimli	5000 T/Y çırçır Prese Fabrikası	İşletmede	Tarımsal Kalkınma
Akçakale	Uğurtaş	50 Aile × 10 Baş × 2 Devre Besicilik	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Akçakale	Zenginova	50 Aile × 10 Baş × 2 Devre Besicilik	İşletmesi Durmuş İcrada	Tarımsal Kalkınma
	Toplam: 5			
Birecik	Dışlık, Cibinören ve Ilgar	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Birecik	Altınova	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Birecik	Aşağıhabip	15.04.2005 TEŞ.02.005/1709 Bak.yaz.ile iptal	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Birecik	Böğürtlen	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Birecik	Çiftlik	15.04.2005 TEŞ.02.005/1709 Bak.yaz.ile iptal	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Birecik	Günüşiği	15.04.2005 TEŞ.02.005/1709 Bak.yaz.ile iptal	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Birecik	Meyanca, Dalocak ve Ekenek	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Birecik	Mezra	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Birecik	Surtepe	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Birecik	Yk.Karabaş, Yk.İncirli	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
	Toplam:10			
Bozova	Merkez İlçe	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	
Bozova	Merkez İlçe	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Bozova	Mülkören, Kabacık, Alıntlı ve Çakmaklı	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Bozova	Tekağaç, Bahçeli ve Yiğınak	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Su Ürünleri Koop.
Bozova	Dutluca	50 Aile × 25 Baş Süt Koyuncululuğu	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Bozova	Karakaş	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Bozova	Kılçık	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Bozova	By.Kargılı	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Bozova	Yaslıca beldesi	Projesi Yok	Kuruluş	Tarımsal

			Aşamasında	Kalkınma
	Toplam:10			
C.Pınar	Düzova	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
C.Pınar	Maden	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
C.Pınar	Evrenpaşa	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
C.Pınar	Merkez İlçe	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
C.Pınar	Merkez İlçe	D.S.İ ve Köy Hizmetleri Projelendirecek	Kuruluşu Bitmiş	Sulama Kooperatifi
C.Pınar	Yk.Karataş	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
C.Pınar	İlçe Merkez-2	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
	Toplam:8			
Halfeti	Beyburcu ve Macunlu	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
	Toplam:1			
Hilvan	Arpalı	Projesi Yok	Kuruluşu uygun görülmedi	Tarımsal Kalkınma
Hilvan	Gölcük	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Hilvan	Ovacık	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Hilvan	Atamer	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Hilvan	Oymaağaç	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Hilvan	Kuskunlu	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Hilvan	Barğaç	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Hilvan	Kepirhisar	D.S.İ ve Köy Hizmetleri Projelendirecek	Kuruluşu Bitmiş	Sulama Koop.
	Toplam: 9			
Merkez	Aşık	50 Aile × 25 Baş Süt Koyuncululuğu	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Merkez	Selman	50 Aile × 10 Baş × 2 Devre Besicilik	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Merkez	Merkez İlçe	Organize Hayvancılık	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Merkez	Külaflı	50 Aile × 6 Damızlık Sığır	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Merkez	İkiağz	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Merkez	Dağeteği	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
	Toplam 6			
Siverek	Aşağıkarbahçe	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Bağcı	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Beşyamaç	15.04.2005 TEŞ.02.005/1709 Bak.yaz.ile iptal	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Böğürtlen	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal

				Kalkınma
Siverek	Çağa	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Eğriçay	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Erkonağı	15.04.2005 TEŞ.02.005/1709 Bak.yaz.ile iptal	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Gedik	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Keçikıran	15.04.2005 TEŞ.02.005/1709 Bak.yaz.ile iptal	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Konurtepe	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Peynirci	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Soydan	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Sumaklı	15.04.2005 TEŞ.02.005/1709 Bak.yaz.ile iptal	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Zincirliçay	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Aşlıca	15.04.2005 TEŞ.02.005/1709 Bak.yaz.ile iptal	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Avurtepe ve Karacadağ	50 Aile × 2 Baş Süt Sığırcılığı	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Bayırözü, Alaylı ve Hamamözü	Projesi Yok	Kuruluşu Uygun Görülm.	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Çeltik	50 Aile × 25 Baş Süt Koyuncululuğu	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Darıcalı	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Erkonağı ve Dönemeç	D.S.İ ve Köy Hizmetleri Projelendirecek	Kuruluş Aşamasında	Sulama Koop.
Siverek	Gözelek	Projesi Yok	Kuruluş Aşamasında	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Karabahçe	100 Aile × 2 Baş Süt Sığırcılığı	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Karakoyun	1000 T/Y Mercimek İşleme ve Depolama	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Kavalık	D.S.İ ve Köy Hizmetleri Projelendirecek	Kuruluşu Bitmiş	Sulama Koop.
Siverek	Keş ve Tanrıverdi	D.S.İ ve Köy Hizmetleri Projelendirecek	Kuruluşu Bitmiş	Sulama Koop.
Siverek	Kuşlugöl	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Merkez İlçe	200 Aile 10 Baş Besicilik	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	İleri	50 Aile × 25 Baş Süt Koyuncululuğu	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Taşlı	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Hasırlı	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma

Siverek	Çavuşlu	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Göğercin	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Kalın ağaç	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Üstüntaş	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Eskihan	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
Siverek	Çeltik	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Sulama Koop.
Siverek	Yoğunca	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
	Toplam:37			
V.Şehir	Arısu, Diñer, Pınarlar,Kadıköy,Gözler	Projesi Yok	Kuruluşu Bitmiş	Tarımsal Kalkınma
V.Şehir	Tekneli	D.S.İ ve Köy Hizmetleri Projelendirecek	Kuruluşu Bitmiş	Sulama Koop.
V.Şehir	Yollarbaşı ve Kucak	D.S.İ ve Köy Hizmetleri Projelendirecek	Fesh Aşamasında	Sulama Koop.
	Toplam: 3			

Kaynak: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü Verileri (2007)

Çizelge 6'da projersiz kooperatiflerin ezici bir çoğunlukta olduğu, bunun ağırlıklı kısmının da Siverek ilçesinde olduğu görülmektedir. Projersiz kooperatif kurmanın bir diğer anlamı, şartlar oluşmadan işe girişmektir. Şartların yerine getirilmediği kooperatifler ise genelde kâğıt üzerinde kalmakta, bir çok işlevini yerine getirmemektedir. Hatta birçoğunun, merkez binası dahi bulunmaktadır.

Çizelge 6: Şanlıurfa'daki Tarımsal Kooperatiflerin Proje Durumu

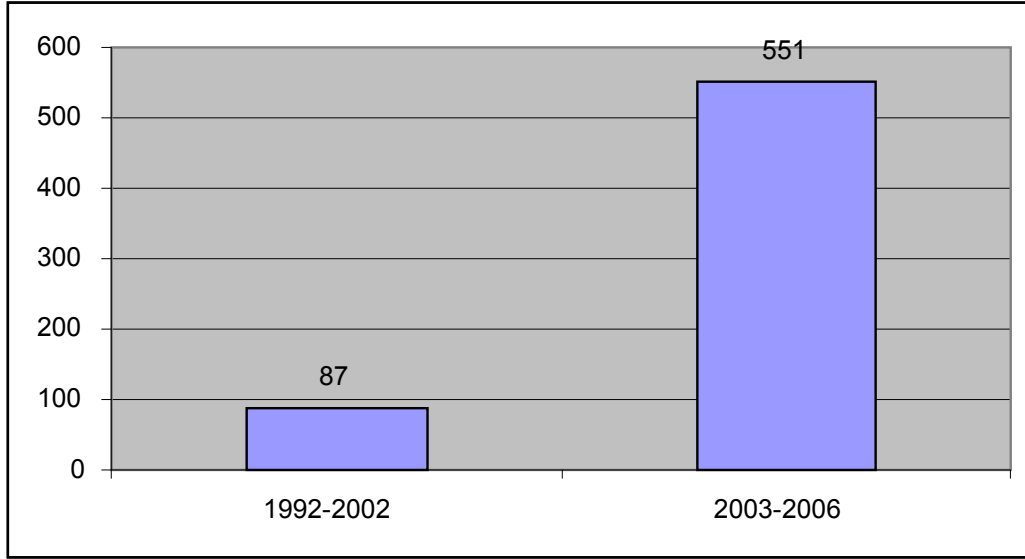
İlçe	Yeni Proje	Projeli	Proje Yok	İptal	DSİ Projeli
Merkez	—	4	2	—	—
Akçakale	—	4	1	—	—
Birecik	—	—	7	3	—
Bozova	3	1	5	—	—
Ceylanpınar	—	—	6	—	1
Halfeti	—	—	1	—	—
Hilvan	—	—	7	—	1
Siverek	—	6	23	5	3
Viranşehir	—	—	1	—	2
Toplam	3	15	53	8	7

Kaynak: Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü, 2007

Bu işlevsiz kooperatifler ancak takip ve kontrolle açığa çıkarılabilirler. Son yıllardaki kooperatiflere verilen desteğin artmasına paralel olarak kooperatif sayıları da artmaktadır. Bu kontrol altına alınmazsa gerçek manada kooperatifçilik yapanlar zor durumda kalacaklardır.

Şanlıurfa'da 2006 yılında Genel Bütçeden 5 adet kooperatife ve ayrıca kırsal alanda sosyal destek projesi (KASDP) kapsamında 5 adet kooperatife toplam 1.187.443 YTL kredi sağlanmıştır. Bu miktar bölgedeki küçük çiftçi için cazip bir rakamdır. Tabii bunun olumlu yönü de vardır. 2006 yılında yapılan kooperatif desteklemeleri sonucunda yaklaşık yüz kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır (Şanlıurfa Tarım İl Müdürlüğü, 2007).

Grafik: Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine verilen krediler (Milyon YTL)

Yukarıdaki grafikte kooperatiflere 1992–2002 yıllarını kapsayan dönemde 87 milyon YTL kredi desteği sağlanırken, 2003–2006 yıllarında 551 milyon YTL destek sağlanmıştır.

4.5.1 Şanlıurfa’da tarımsal kalkınma kooperatiflerinin genel analizi

1999’da sayısı 8 olan kalkınma kooperatifleri, 2007’de 76 ‘ya çıkmıştır. Ama verimlilik bu oranda artmamıştır. Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinden besicilik ve sütçülük dışında olanların projelerinin olmadığı görülmektedir (çizelge 5). Bu kooperatifler kuruluş amaçlarını yerine getirmekten uzaktır. Birçoğunun merkezi bir yönetim yeri dahi yoktur. Kağıt üzerinde gösterilen yerler, adres olmak özelliğinden öteye gidememiştir.

Sütçülük ve besicilik projesi üzerinde kurulu olan kooperatifler diğerlerine nazaran aktiflik arz etmekte olup, kuruluş amaçlarına uygun faaliyetler icra etmektedirler.

4.5.2 Sulama kooperatiflerinin genel analizi

Sulama kooperatiflerinden kuruluşu biten 3’ünün projelendirilmesini DSİ gerçekleştirmektedir. Biri ise fesih aşamasındadır. Kuruluşu biten dört sulama kooperatifi ise, projelendirilmesi henüz tamamlanmadığından işlevsel değildir. Bölgedeki ağırlıklı sulama, Atatürk Barajının faaliyete sokulmasıyla yapılan Harran Ovası sulama sistemine bağlı olarak yapılmaktadır. Bu sulama ise “Sulama

Birlikleri” bünyesinde yapılandırılmıştır. Birlikler daha ziyade suyun dağıtımı ile ilgilenmektedirler. Alt yapı ve denetim DSİ eliyle yapılmaktadır.

4.5.3 Su ürünleri kooperatiflerinin genel analizi

İki su ürünleri kooperatifinin kuruluşu bitmiş olup, projeleri bulunmamaktadır. 1999’da 5 olan kooperatif sayısı 8’e çıkmıştır. Her iki kooperatifte işlevsel değildir. Öz kuruluş amaçları Atatürk Barajında bulunan balıkların pazarlanmasına dayanmaktadır. Keza bu pazarlama işi de boşlukta kalmış gibidir. İyi bir organizasyon yapılması halinde var olan büyük kaynak rasyonel bir şekilde değerlendirilebilir. Öyle ki baraj gölündeki su alabalık üretimi içinde uygun olup, kurulacak bir alt yapı ile alabalık üretimi yapılabilecektir. Var olan kooperatifin ortak sayısı 30 kişidir.

4.5.4 Şanlıurfa’da tarım kredi kooperatiflerinin genel analizi

Çizelge 7: Şanlıurfa’daki Tarım Kredi Kooperatifleri

Sıra No	Kod No	Kooperatif Adı	İlçesi
1	2596	Akçakale	Akçakale
2	1664	Akziyaret	Şanlıurfa
3	1982	Bağlarbaşı	Birecik
4	2016	Birecik	Birecik
5	1713	Bozova	Bozova
6	1728	Ceylanpınar	Ceylanpınar
7	1359	Harran	Harran
8	1720	Halfeti	Halfeti
9	2856	Hilvan	Hilvan
10	1561	Kısa	Şanlıurfa
11	2593	Şanlıurfa	Şanlıurfa
12	2247	Siverek	Siverek
13	1303	Suruç	Suruç
14	1729	Viranşehir	Viranşehir

Kaynak: TKKMB Web Sitesi (2010)

Şanlıurfa’daki tarım kredi kooperatifleri Gaziantep Bölge Birliğine bağlı olarak faaliyet yürütmektedirler. Çizelge 7’de Şanlıurfa merkez ve ilçelerindeki kooperatifler belirtilmiştir. 1999 verilerine göre Şanlıurfa’da 22 tarım kredi kooperatifi ve 13.446 ortak sayısı bulunurken; 2010 yılına gelindiğinde zamanla üye sayılarındaki azalmalar ve işlevsizlik nedeni ile bu kooperatiflerin sayısının zamanla düştüğü görülmüştür (Çizelge 7). 2006 itibariyle Şanlıurfa’da kooperatif başına düşen köy sayısı 38 civarındadır. Kooperatif başına düşen ortak sayısı ise yaklaşık 650 kişidir. Yine kooperatif başına düşen personel sayısı 2,6 kişidir.

1999 yılı kayıtlarına göre Şanlıurfa'da taahhüt edilen sermaye miktarı 354.233 milyon TL. Ödenen sermaye 208.783 milyon TL, kooperatif başına düşen taahhüt miktarı 16.101 milyon TL, kooperatif başına ödenen miktar 9.490 milyon TL, ortak başına düşen taahhüt miktarı 26.3 milyon TL ve ortak başına düşen ödenen miktar 15.5 milyon TL olduğu gözlenmiştir (Anonim, 2000).

GAP alanındaki Tarım kredi kooperatiflerinin ortaklarına açtıkları kredi miktarı içinde vadesi geldiği halde tahsil edemedikleri kredi miktarı toplamı 20.014.844 milyon TL dir. Vadesi geldiği halde tahsil edilemeyen kredi miktarının toplam açılan kredi miktarına oranı % 51,3'tür. Bu oran o tarihte Şanlıurfa ilinde % 64,5'tir (Anonim, 2000). 2006 tarihinde ise tahsil edilemeyen kredi oranı Şanlıurfa'da % 70'leri aşmıştır. Bu ise Türkiye ortalamasının çok üstünde bir rakamdır. Şanlıurfa'daki Tarım Kredi Kooperatiflerinin sayıca düşmesinin nedeni; tahsil edilemeyen krediler nedeniyle bölge zararlar yaşamakta, bu da doğal olarak daralmayı getirmektedir. Şanlıurfa genelinde ise kredi geri dönüşünün en az olduğu ilçe Siverek'tir. Tarım kredi kooperatifleri Şanlıurfa'da üyelerine genel olarak kimyevi gübre, zirai mücadele ilacı, tohumluk, hayvan yemi ve tarım aletleri temin etmektedir.

4.5.5 Şanlıurfa'daki tarım satış kooperatiflerinin genel analizi

GAP alanında faaliyet gösteren Güneydoğu birlik, Çukobirlik ve GAP birlik, Şanlıurfa'da da faaliyet halindedir. Bunlardan GAP Birliğinin merkezi Şanlıurfa'dadır. GAP alanındaki illerde Tarım Satış Kooperatifleri Birliğine bağlı bulunan Tarım Satış Kooperatifinin % 27,3 'ü Şanlıurfa' dadır (Karlı, 2003). Bu satış kooperatifleri şunlardır.

a) Güneydoğubirlik: Güneydoğubirlik (Güneydoğu Tarım Satış Kooperatifleri Birliği) 1968 yılında kurulmuş ve merkezi Gaziantep'dir. Halen 13 kooperatif ve 15.000 üyeye faaliyet göstermektedir. Nizip, İslahiye, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Siirt, Besni, Akafçiftliği (Silifke), Altınözü (Hatay), Doğanşehir, Elbistan, Kızıltepe ve Birecik'te kooperatifleri bulunmaktadır.

Güneydoğubirliğin GAP alanındaki illerde 9 adet kooperatifi bulunmaktadır. Toplam kooperatif sayısı ise 14'tür. Birliğe bağlı ortakların % 11,8'i Şanlıurfa'da bulunmaktadır. Şanlıurfa'da birliğe bağlı iki kooperatif bulunmaktadır. Birinin merkezi Şanlıurfa merkez, diğerinin ise Birecik ilçesidir. 1999 verileri ile Şanlıurfa merkezde 1402 üye, Birecik te ise 629 üye bulunmaktadır (Anonim, 2000).

b) Çukobirlik: Çukobirlik (Çukurova Pamuk, Yer Fıstığı ve Yağlık Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği) 1940 yılında kurulmuş ve merkezi Adana'dır. Çalışma alanına Adana, Antalya, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, İçel, Hatay, Kahramanmaraş, Mardin, Elazığ ve Şanlıurfa illeri girmektedir. Birliğin faaliyet konusu ürünleri, Pamuk, yer fıstığı, soya fasulyesi, ayçiçeği ve kanoladır. Birlik Türkiye genelinde 35 adet kooperatif ile faaliyet yürütmektedir. GAP alanındaki illerde birliğe bağlı kooperatif sayısı 11 dir. Şanlıurfa'daki Çukobirlik temsilciliklerinden biri merkezde bulunmakta olup, 3880 ortağı bulunmaktadır. Bir diğerinin merkezi ise Akçakale'dir ve 1274 üyesi bulunmaktadır. 3. kooperatifin merkezi Suruç olup üye sayısı 2438 dir. 2001 de 40 olan kooperatif sayısı, 35'e inmiştir. GAP alanındaki Çukobirlik üyelerinin % 45,94'ü Şanlıurfa'da bulunmaktadır. bu fazlalığın nedeni bölgedeki kooperatifin kütlü pamuk alımı yapması ve bölgede pamuk üretiminin en fazla Şanlıurfa ilinde olmasıdır.

Birlik ortaklarına nakdi yardım (nakdi kredi) yapmakta, ayrıca tohumluk, kimyevi gübre ve tarımsal mücadele ilacı dağıtmaktadır. 1999 yılında GAP alanındaki kooperatif aracılığı ile üreticilere 655.674 milyon TL nakdi yardımda bulunmuştur. Şanlıurfa merkezde 130.000 TL, Akçakale'de 71.890 milyon TL ve Suruç'da 83.955 milyon TL dir. Çukobirlik yine aynı dönemde bölgede 63.245.290 kg kütlü pamuk alımı gerçekleştirmiştir. Bu miktarın % 43,3'ü Şanlıurfa'dan sağlanmıştır. 2007 / 2008 sezonunda birliğin sağlayacağı destek 50 milyon TL'yi bulmaktadır.

c) Gap birlik: Merkezi Şanlıurfa olan ama aktifliği yakalayamamış bir birliktir. Pamuk, Antep Fıstığı, Kırmızı Biber ve Kuru Üzüm ürünleri bazında faaliyet yürütmeyi temel almıştır.

4.5.6 Sulama birlikleri

Ülkemizde Devlet Su İşlerine ait sulama tesislerinin işletme, bakım ve onarım hizmetlerinin uygulanmasını sulama birlikleri yapmaktadır. Birden fazla köy ve belediye arazisini sulayabilen tesisler sulama birlikleri tarafından işletilmektedir.

Sulama tesislerinin işletilmesi, su dağıtım elemanları tarafından yapılmaktadır. Birlik su dağıtımının karşılığında kullanıcılarından her yıl birlik bütçesinde belirlenen ücret tarifesine göre ücret talep etmektedir. GAP alanında 30

adet sulama birliği mevcut olup, bunların 21'i Şanlıurfa, 5'i Diyarbakır , 2'si Gaziantep, 2 tanesi ise Mardin'de bulunmaktadır.

4.5.7 Şanlıurfa'daki köylere hizmet götürme birliklerinin genel analizi

1980'li yılların ikinci yarısından sonra ülkemizde görölmeye başlayan bu birlikler daha ziyade devlet eliyle devreye sokulmuştur. Bu birlikler Valilik veya Kaymakamlıkların yönetimindedir. İlçe ve köy halkının yararına olan ekonomik, sosyal, eğitimsel, kültürel, sınai tesis ve hizmetleri faaliyete sokup yürütmektedirler.

Ülkemizde, 1997 yılı itibariyle 368 adet köylere hizmet götürme birliği mevcuttur (İnan ve ark., 1999). GAP alanında 2002 yılı itibari ile toplam 73 adet birlik bulunmaktadır. Bunların 8'i Adıyaman, 6'sı Batman, 12'si Diyarbakır, 9'u Gaziantep, 5'i Kilis, 10'u Mardin, 7'si Siirt, 5'i Şırnak ve 11'i Şanlıurfa'da bulunmaktadır (Karlı, 2003).

4.6 Şanlıurfa İlindeki Kooperatiflerde Kooperatif – Ortak İlişkileri

Anket çalışması yapılırken toplam 86 kooperatif üyesi ile bire bir görüşme yapılmış, yine ildeki kooperatiflerin 12 sinin yöneticisi ile görüşmeler yapıp, anketlerdeki sorulara cevaplar aranmıştır. Deneklerin kooperatif türlerine göre dağılımı çizelge 8'de verilmiştir.

Çizelge 8: Deneklerin Kooperatif Türlerine Göre Dağılımı

Kooperatif / Birlik	Denek Sayısı
Tarım Kredi Kooperatifi	26
Tarım Satış Kooperatifi	12
Sulama Kooperatifi	12
Su Ürünleri Kooperatifi	6
Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	30
Toplam	86

Deneklerin seçiminde kooperatiflerin sayısı ve üye yoğunluğu dikkate alınmıştır. Ayrıca deneklerin merkezlere dağılımı şöyledir. Şanlıurfa merkez 30 kişi, Siverek 22 kişi, Akçakale 12 kişi, Hilvan 12 kişi, Bozova 6 kişi ve Viranşehir 4 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 9: Deneklerin Eğitim Durumları

Kooperatif / Birlik	Okuryazar Olmayan	Okuryazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniv.
Tarım Kredi Koop.	8	9	6	2	1	—
Tarım Satış Koop.	4	5	2	1	—	—
Sulama Koop.	5	5	2	—	—	—
Su Ürünleri Koop.	3	2	1	—	—	—
Tarımsal Kalkınma Koop.	9	13	6	2	—	—
Toplam	29	34	17	5	1	—

Çizelge 9 incelendiğinde üreticilerin eğitim durumunun düşük olduğu net olarak görülmektedir. Tarım Kredi Kooperatiflerindeki profesyonel personeli dikkate almazsak, kooperatif yönetimlerinin de farklı bir durumda olmadıkları gözlemlenmiştir.

Harran Ovasında yapılan bir araştırmada üreticilerin % 39,36 sının herhangi bir üretici örgütüne üye iken, % 6,64'ünün herhangi bir üretici örgütüne üye olmadığı belirlenmiştir (Karlı, 2001). Yaptığımız araştırmada bu durumun pek değişmediği gözlenmiştir. Ayrıca üretici örgütüne üye olanların % 58'inin bir üretici örgütüne, % 35,1'inin iki üretici örgütüne % 5,2'sinin üç üretici örgütüne, % 1,7 sinin de 4 üretici örgütüne üye oldukları tespit edilmiştir (Karlı, 2001). Yapılan anket çalışması ve diğer araştırmalara göre üreticilerin öğrenim düzeyi artıkça daha bilinçli üretim yaptıkları ve birden fazla örgüte üye oldukları gözlenmiştir. Anket sonuçları incelendiğinde Karlı (2001)' nın çalışmasında ortaya çıkan verilere yakın sonuçlar alındığı gözlenmiştir. Buda kooperatifçilik konusunda ilimizde ilerleme kaydedilmediğini göstermektedir.

Yöneticileri ile görüşülen 12 kooperatif yöneticisi kooperatif türlerine göre şu dağılımdadır: Tarım Kredi Kooperatifi yöneticisi, her biri farklı bir kooperatiften olmak üzere üç kişi, Tarım Satış Kooperatifi; her biri ayrı kooperatiften 2 kişi, sulama kooperatifi 1 kişi, su ürünleri kooperatifi 1 kişi ve tarımsal kalkınma kooperatifi yöneticisi her biri ayrı kooperatiften olmak üzere 5 kişi belirlenmiştir.

4.6.1 Kooperatif – ortak ilişki düzeyleri

4.6.1.1 Üreticilerin kooperatifçiliğın tanımını bilme düzeyleri

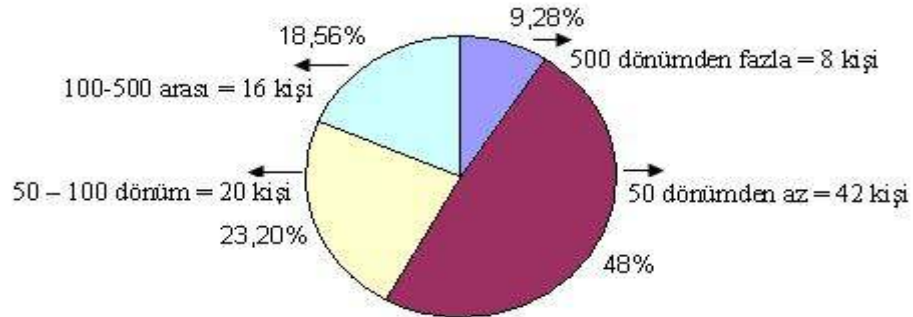
Üyelerin ortak oldukları kooperatiflerin nasıl bir yapı olduğunu bilme ve anlama düzeyleri çok önemlidir. Çünkü üyelerin ortağı oldukları örgütün kendilerine ve kendilerinin üretici örgütüne karşı sorumluluklarını bilmesi hem üretici örgütünün başarılı olmasını, hem de üreticinin hakkının korunması açısından önem taşımaktadır.

Çizelge 10: Ortakların Kooperatifçiliğın Tanımını Bilme Düzeyleri

		Üretici	Oran
1	Belli ekonomik amaçların gerçekleşmesi için ortakların bir araya gelip kurdukları yönettikleri bir örgüttür.	23	26.74
2	Devletin kurduđu, denetlediđi ve yönetimine müdahale ettiđi ekonomik kuruluştur	28	32.55
3	Ortaklarca kurulan ve devletçe yönetilen kurumdur	33	38.39
4	Ortakların sermayesine göre kardan pay aldıkları ve yönetiminde söz sahibi oldukları bir kuruluştur.	2	2.32
TOPLAM		86	100

İnan ve arkadaşlarının 1999'da Trakya da yaptıkları araştırmada ortakların % 54,4'ünün kooperatifçiliğın doğru tanımını bildikleri; Karlı(2003) 'nın yaptığı çalışmada ise GAP bölgesindeki kooperatif ortaklarının % 30,5'inin kooperatif in tanımını bildikleri, bizim anket çalışmamızda ise Ş.Urfa ilindeki kooperatif üyelerinin sadece % 26,74'ünün kooperatifin tanımını doğru bildikleri çizelge 10'da görülmektedir.

Grafik 2: Deneklerin toprak büyüklüğü aşağıdaki şekilde rakamsal ve oransal olarak verilmiştir

Deneklerin % 48'inin toprak büyüklüğü 50 dönümden az olduğu gözlenirken, % 9.28'nin sadece 500 dönümden fazla olduğu şekil 2'de görülmüştür. Arazi varlığı

fazla olan üreticilerin özellikle kooperatiflerin kurulmasında yer aldıkları tespit edilmiş olup, bunların çoğunun yönetimde görev aldığı gözlenmiştir. Ayrıca toprak büyüklüğü fazla olan üreticilerin % 75'inin birden fazla kooperatife üye olduğu görülmüştür. Yüz dönümden az toprağa sahip olanların birden fazla kooperatife üye olma oranları % 35'ler civarındadır.

4.6.1.2 Üyelerin kooperatife üye olmadan önce ana sözleşmeyi okuyup – okumama durumu

Kooperatifin başarısı, örgüt bilinci yüksek üye ve ortaklar ile mümkündür. Bilinçli ve eğitim düzeyi yüksek üyeler, ortaklar örgütlerine sahip çıkacak, seçme ve seçilmede etkin rol oynayarak, örgütün çalışmasını denetleyecek ve çabaları ile çalışmalara önemli katkıda bulunabilecektir. Bu nedenle, kooperatife girmeden ana sözleşmenin okunması önemlidir. Bütün bunlar dikkate alınarak anket çalışmasında bu soruya yer verilmiştir.

Çizelge 11: Üyelerin Kooperatife üye olmadan önce ana sözleşmeyi okuyup – okumama durumu

Kooperatif	Ana sözleşmeyi okuyup okumama durumu			
	Evet		Hayır	
	Üretici Sayı	Oran	Üretici Sayı	Oran
Tarım Kredi Koop.	8	30.76	18	69.24
Tarım Satış Koop.	3	25.00	9	75.00
Sulama Koop.	2	16.66	10	83.34
Su Ürünleri Koop.	1	16.66	5	83.34
Tarımsal Kalkınma Koop.	9	29.99	21	69.01
Toplam	23		63	

Çizelge 11'deki sonuçlara göre Şanlıurfa'da tüm kooperatif türlerinde ezici bir çoğunluk kooperatif sözleşmesini okumamışlardır. Bunun en temel sebeplerinden ilki eğitim durumunun düşüklüğüdür. Bir diğer etkin nedende kurucular dışında üyelerin olaya yabancı kalmaları dolayısıyla ilgisizliktir.

4.6.1.3 Üyelerin genel kurul toplantılarına katılım düzeyi

Kooperatifler üyelerce kontrol edilen demokratik örgütler olduğuna göre, üyeler genel kurulda alınacak kararlara ve politikaların oluşmasına aktif olarak katılmalıdırlar. Kooperatiflerde her üye bir oy hakkına sahiptir ve her ortak kooperatif faaliyetlerini incelemek ve görüşlerini açıklamak hakkına sahiptir.

Kooperatiflerin her yıl genel kurul toplantıları yapılır ve bu toplantılar tüm üyelere açıktır. Bu bilgiler ışığında üyelere genel kurul toplantılarına katılıp katılmadıkları sorulduğunda çizelge 12’deki sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Çizelge 12: Üyelerin genel kurul toplantılarına katılım düzeyi (%)

Üretici Örgütleri	Evet Diyenler	Oran(%)	Hayır Diyenler	Oran(%)
Tarım Kredi Koop.	12	46.15	14	53.85
Tarım Satış Koop.	4	33.33	8	66.67
Sulama Koop.	3	25.00	9	75.00
Su Ürünleri Koop.	—	—	6	100.00
Tarımsal Kalkınma Koop.	12	40.00	18	60.00
Toplam	31	36.05	55	63.95

Üyelerin katılım oranı % 36 iken katılmama oranı % 64’dir. Bu oran, Türkiye ortalamasının da GAP ortalamasının da üzerinde bir ilgisizliği net olarak ortaya koymaktadır. Kooperatiflerin, tamamen kurucu ve yöneticilere bırakıldığı açıkça görülmektedir.

4.6.1.4 Kooperatif üyelerinin yönetim kurulu hakkında düşünceleri

Yönetim kurulları, genel kurulda yöneticiler tarafından seçilen kişilerden oluşmaktadır. Bu sebeple, bu seçimlerin demokratik yöntemlerle yapılıp, yönetime üyelerin seçtiği kişilerin gelmesi bu örgütlerin daha iyi faaliyet göstermelerini sağlar. Bu düşünceden hareketle üyelere yönetim kurulunun aldığı kararları değerlendirmeleri istenmiştir.

Çizelge 13: Üyelerin Yönetim Kurulu Kararlarını olumlu bulup bulmama durumu

Üretici Örgütleri	Olumlu Buluyorum		Kararlardan Haberim yok		Olumsuz Buluyorum		Kısmen Olumlu, Kısmen Olumsuz		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	8	30.77	11	42.30	6	23.07	1	3.84	26	100.0
Tarım Satış Koop.	3	25.00	6	50.00	3	25.00	—	—	12	100.0
Sulama Koop.	4	33.33	5	41.66	2	16.66	1	8.33	12	100.0
Su Ürünleri Koop.	3	50.00	1	16.66	2	33.32	1	16.66	6	100.0
Tarımsal Kalkınma Koop.	16	53.33	6	20.00	6	20.00	2	6.67	30	100.0
Toplam									86	100.0

Çizelge 13 incelendiğinde kararlardan haberim yok diyen üretici sayısının yüksek oluşu dikkat çekmektedir. Tarımsal kalkınma ve su ürünleri kooperatiflerinde ise üyelerin büyük çoğunluğu olumlu görüşlerde bulunmuşlardır. Genelleme yapılacak olursa; olumsuz görüş bildirenler ve haberdar olmadığını söyleyen üreticilerin fazla olduğu söylenebilir. Bu da demokratik işleyişin zayıflığını açıkça göstermektedir. Üyelerin yönetim kurulu kararlarını olumlu bulmama nedenleri irdelendiğinde ise çizelge 14'deki sonuç ortaya çıkmıştır.

Çizelge 14: Şanlıurfa'da Kooperatif Üyelerinin Yönetim Kurulu Kararlarını Olumlu Bulmama Nedenleri

Üretici Örgütleri	Yöneticiler kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyor %	Kararları ortakların lehine değil %	Diğer %	Toplam %
Tarım Kredi Koop.	35.00	60	5	100.0
Tarım Satış Koop.	62.50	38	—	100.0
Sulama Koop.	70.00	20	10	100.0
Su Ürünleri Koop.	64.00	36	—	100.0
Tarımsal Kalkınma Koop.	76.00	12	12	100.0

Çizelge 14'de yöneticilerin kendi çıkarlarını gözettiği ve kararların ortakların lehine alındığı ortak düşünce olarak öne çıkmaktadır. Yöneticilere olan güvensizlik özellikle kendini belli etmektedir. Tarımsal kalkınma kooperatiflerinde % 76 olan bu oran güvensizliğin boyutunu açıkça göstermektedir. Üreticilere üyesi oldukları kooperatifte en çok söz hakkına kimin sahip olduğu sorulduğunda çizelge 15'deki sonuç ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 15: Üyesi olunan örgütte en çok sözü geçen kurum / kişi

Üretici Örgütleri	Yönetim Kurulu Başkanı	Yönetim Kurulu	Genel Kurul	Müdür	Fikrim Yok	Toplam
Tarım Kredi Koop.	18.50	5.20	—	76.30	—	100.0
Tarım Satış Koop.	32.00	10.50	—	40.50	17	100.0
Sulama Koop.	65.00	35.00	—	—	—	100.0
Su Ürünleri Koop.	100.00	—	—	—	—	100.0
Tarımsal Kalkınma Koop.	50.00	35.00	—	—	15	100.0

Çizelge 15'de görüldüğü gibi Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatiflerinde müdürün etkili olduğu görülürken diğerlerinde yönetim kurulu başkanının etkili olduğu görülmektedir. Üyelere kooperatiflerdeki atamalara ilişkin düşünceleri

sorulduğunda çizelge 16'ya göre ortaya çıkan sonuç; % 34 oranıyla genel kurulca yapılması gerektiği çoğunluk tarafından tercih edilmiştir. İkinci olarak da % 22 oranıyla yönetim kurulunca atamaların yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Çizelge 16: Üyelerin kooperatifteki atamaların nasıl yapılacağına ilişkin görüşleri

Atama Şekli	Üye Sayısı	Oran (%)
Genel Kurulca	34	39,53
Yönetim Kurulunca	22	25,58
Devlet Tarafından	14	16,27
Fikrim Yok	10	11,62
Diğer	6	6,94
Toplam	86	100,00

Üyelerin bu sonuçlara göre demokratik seçimi istedikleri görülmektedir. Dolayısıyla kooperatifleri, kendi seçtikleri yöneticiler tarafından yönetilmesi çoğunlukça istenmektedir. Üyelerin yönetim kurulu kararları incelendiğinde çizelge 17'deki durum ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 17: Üyelerin Yönetim Kurulu Kararlarından memnun olup olmama durumu

Kooperatifler	Çok Memnun		Memnun		Az Memnun		Memnun Değil		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	2	7.72	12	46.08	6	23.04	6	23.04	26	100.0
Tarım Satış Koop.	1	8.33	5	41.65	2	16.66	4	33.32	12	100.0
Sulama Koop.	—	—	6	49.98	4	33.32	2	16.66	12	100.0
Su Ürünleri Koop.	—	—	3	49.98	2	33.32	1	16.66	6	100.0
Tarımsal Kalkınma Koop.	6	19.98	14	46.62	6	19.98	4	13.32	30	100.0

Görüldüğü gibi, çizelge 17'de farklı kooperatiflere üye üreticilerin, yönetimden memnun olma düzeyleri farklılık göstermektedir. Tüm şikayetlere rağmen üreticilerin önemli bir kısmı yöneticilerden memnun gözükmemektedir, buda bireylerin bazı konularda yüzeysel kararlar verdikleri, dolayısıyla kooperatifçilik konusunda çok zayıf bilgiye sahip olduklarını göstermektedir.

4.6.2 Üyelerin ekonomik güç ve üreticiye hizmet açısından kooperatifleri değerlendirmesi

Kooperatiflerin ekonomik gücü ile verdiği hizmet arasında net bir ilişki söz konusudur. Kooperatifin güçlü olması bir yandan üyeye hizmet verecek vasıflı personelin istihdamına, diğer yandan hizmetlerin eksiksiz ve zamanında yerine

getirilmesine olanak sağlayacaktır. Keza üyelerin kooperatiflerinin güçlü olduklarına inanmaları kooperatif ile olan ilişkilerinin gelişmesini ve üreticinin örgütüne daha fazla sahip çıkmasını sağlayacaktır. Konu ile ilgili Şanlıurfa’da yapılan anket çalışmasında sonuçları aşağıdadır.

Çizelge 18: Üyelerin bağlı oldukları kooperatiflerini güçlü bulup bulmama durumu

Kooperatifler	Çok Güçlü		Güçlü		Güçsüz		Fikrim Yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	2	7.68	8	30.72	10	38.40	6	23.04	26	100.0
Tarım Satış Koop.	1	8.33	5	41.65	3	24.99	3	24.99	12	100.0
Sulama Koop.	—	—	—	—	10	83.30	2	16.70	12	100.0
Su Ürünleri Koop.	—	—	—	—	5	83.30	1	16.70	6	100.0
Tarımsal Kalkınma Koop.	—	—	—	—	22	73.26	8	26.64	30	100.0

Çizelge 18’e göre görülmektedir ki tarım satış kooperatifi hariç diğer kooperatif üyeleri kooperatiflerinin güçsüz olduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum aynı zamanda hizmette de istenilenin sağlanmadığını göstermektedir. Üyelerin bağlı oldukları kooperatiften yararlanma durumları incelendiğinde çizelge 19’daki sonuç ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 19: Üyelerin kooperatiflerden yararlanma durumu

Koop.	Girdi Temini		Ürün Alımı		Kredi Temini		Piyasaya Tanzim		Teknik Bilgi ve Eğitim		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	9	34.56	—	—	16	61.44	1	3.84	—	—	26	100.0
Tarım Satış Koop.	3	25.00	6	50.00	3	25.00	—	—	—	—	12	100.0
Sulama Koop.	112	100.0	100.0	—	—	—	—	—	—	—	12	100.0
Su Ürünleri Koop.	—	—	6	100.0	—	—	—	—	—	—	6	100.0
Tarımsal Kalkınma Koop.	14	46.62	6	19.98	10	33.30	—	—	—	—	30	100.0

Görülmektedir ki Tarım Kredi Kooperatifi üyelerinin ağırlıklı kısmı kredi temini ve girdi temininden faydalanmış, Tarım Satış Kooperatifi üyelerinin % 50’si ürün alımından, % 25’erlik kısımları ise girdi temini ve kredi temininden yararlanmış, sulama kooperatifi üyeleri girdi temininden, su ürünleri kooperatifi

üyeleri ise ürün alımından faydalanmışlardır. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ise üyelerine girdi ve kredi temininde yararlar sağlamıştır. Üye olunan kooperatif örgütünün verdiği hizmetlerin yeterlilik düzeyi incelendiğinde çizelge 20'deki sonuç ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 20: Üye olunan kooperatif örgütünün verdiği hizmetlerin yeterlilik durumu

Kooperatifler	Evet		Hayır		Fikrim Yok		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	7	26.88	16	61.44	3	9.99	26	100.0
Tarım Satış Koop.	5	41.65	6	49.98	1	8.33	12	100.0
Sulama Koop.	8	66.64	4	33.32	—	—	12	100.0
Su Ürünleri Koop.	2	33.32	4	66.64	—	—	6	100.0
Tarımsal Kalkınma Koop.	6	19.98	20	66.60	4	13.32	30	100.0

Çizelge 20'de görüldüğü gibi sulama kooperatifi hariç üyelerin çoğu kooperatiflerin verdiği hizmetlerden memnun değildir. Genel olarak girdi temin eden kooperatiflerin yeterli girdiyi sağlayamadıklarını, vadelerin kısa olduğunu, tarım satış kooperatiflerinin ise, alınan ürünlerin ödemesini geciktirdiğini belirtmişlerdir. Üyelerin üyesi oldukları kooperatifin verdiği hizmetlerinden kimlerin daha çok yararlandığı sorusuna verdikleri cevaplarda çizelge 21'de yorumlanmıştır.

Çizelge 21: Üye olunan kooperatif örgütünün verdiği hizmetlerden yararlanma durumu

Kooperatifler	Tüm Üyeler		Belli Kişi ve Gruplar		Bütün Üreticiler		Diğer		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Tarım Kredi Koop.	14	53.76	10	38.40	2	7.68	—	—	100.0
Tarım Satış Koop.	8	66.64	3	24.99	1	8.33	—	—	100.0
Sulama Koop.	9	74.97	3	24.99	—	—	—	—	100.0
Su Ürünleri Koop.	6	100.0	—	—	—	—	—	—	100.0
Tarımsal Kalkınma Koop.	18	59.94	8	26.64	3	9.99	1	3.33	100.0

Kooperatifin sunduğu hizmetlerden en çok faydalananlar kooperatif üyeleridir diyenler çizelge 21'de görüldüğü gibi tüm kooperatif türlerinde ağırlık teşkil etmektedir. Belli gruplara hizmet eder diyenler en çok tarım kredi kooperatifi üyelerinin görüşüdür.

4.6.3 Kooperatiflerin üyelerin kalkınmasındaki rolü

Kooperatifler her şeyin ötesinde üyelerin ekonomik durumlarını kalkındırma amacıyla kurulmuş örgütlerdir, üreticinin kalkınmasına yardım edemeyen kooperatifler zaman içinde yok olurlar.

Bu genellemeden hareketle üyelere çizelge 22’de özetlenen ekonomik kalkınmada üyesi oldukları kooperatiflerin rolü sorulmuştur.

Çizelge 22: Üyesi olduğunuz kooperatifin ekonomik kalkınmanızda rolü var mı?

Kooperatifler	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	9	34.56	17	65.28
Tarım Satış Koop.	5	41.65	7	58.35
Sulama Koop.	2	16.66	10	83.34
Su Ürünleri Koop.	3	50.00	3	50.00
Tarımsal Kalkınma Koop.	12	40.00	18	60.00

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere tüm kooperatif türlerinde üyeler ekonomik kalkınmada kooperatiflerin fazla rolünün olmadığını belirtmişlerdir. Çizelge incelendiğinde tarımsal kalkınma kooperatifleri % 60, tarım kredi kooperatifleri % 65.28 olumsuz bulunması kooperatiflerin durumu için olumlu bir durum değildir.

4.6.4 Üyesi olduğunuz kooperatif sizce başarılı mıdır?

Başarılı olmak her ekonomik örgütün temel amacıdır. Kooperatiflerin başarı durumunu çizelge 23’e göre tespit etmek mümkündür. Kooperatif üyelerine sorulan üyesi olduğunuz kooperatif sizce başarılı mı sorusuna su ürünleri kooperatifi üyeleri % 66 olumlu cevap verirken, ikinci sırada tarım satış kooperatifi üyelerce % 58.30’luk oranla başarılı bulunmuştur.

Çizelge 23: Kooperatifin başarılı olduğuna inanıyor musunuz?

Kooperatifler	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	10	38.40	16	61.60
Tarım Satış Koop.	7	58.30	5	41.65
Sulama Koop.	4	33.32	8	66.68
Su Ürünleri Koop.	4	66.00	2	34.00
Tarımsal Kalkınma Koop.	10	34.00	20	66.00

Çizelge 23’te tarım kredi kooperatifi, sulama kooperatifi ve tarımsal kalkınma kooperatiflerinde üyeler kooperatiflerinin başarısız olduklarını, diğerleri ise genel olarak başarılı olduklarını söylemişlerdir. Tarım satış kooperatifine üye üreticilerin neredeyse yarısı başarılı bulunduğunu belirtirken, diğer yarısı başarılı olmadığını belirtmişlerdir. Buda çok çarpıcı bir sonuç olarak göze çarpmaktadır. Tarım satış kooperatifi üyelerinin bu konuda ikiye bölünmüş olduğu söylenebilir.

4.6.5 Üyesi olduğunuz kooperatif eğitim çalışmalarında bulunuyor mu?

Tarım sektöründe eğitimin önemi yadsınamayacağı gibi, eğitimin tamamlayıcısı olan yayın faaliyetleri de bir o kadar önemli yer tutmaktadır. Eğitim ve yayın çiftçinin bilinçlenmesini sağladığı gibi üyesi oldukları kooperatiflerin benimsenmesini de sağlar. Kooperatif üyesi olan üreticilere bağlı oldukları kooperatiflerde eğitim çalışması yapıp yapmadıkları sorusu anket çalışmasında sorulmuş, alınan cevaplar çizelge 24’de değerlendirilmiştir.

Çizelge 24: Kooperatifin eğitim çalışması yapıp – yapmama durumu (%)

Kooperatifler	Evet(Genel)		Evet (Teknik)		Hayır		Toplam
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Tarım Kredi Koop.	4	15.36	1	3.84	21	80.64	100.0
Tarım Satış Koop.	1	8.33	—	—	11	92.67	100.0
Sulama Koop.	2	16.66	—	—	10	83.34	100.0
Su Ürünleri Koop.	—	—	—	—	—	—	100.0
Tarımsal Kalkınma Koop.	6	20.00	2	6.70	22	73.30	100.0

Eğitimden yararlananlar, kalkınma kooperatifleri yönetimlerde yer alanlardır. Bunun dışında tam üyeleri kapsayan bir eğitim yapılmamıştır.

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğiyle, Çukobirlik ve Güneydoğubirliğin İnternet sitelerinden ve dergilerinden faydalandıklarını söyleyen 12 deneye rastlanmıştır.

4.6.6 Kooperatiflerin başarılı olması için neler yapılmalıdır?

Kooperatif üyesi üreticilere kooperatiflerin başarılı olması için neler yapılmalı diye sorulduğunda çizelge 25’da görülen 3 ana düşünce ortaya çıkmıştır.

Çizelge 25: Üyesi olduğunuz kooperatifin başarısı için neler yapılmalıdır? (%)

Kooperatifler	Yönetimler Periyotlarla Değiştirilmeli		Devlet Desteği Olmalı		Şeffaflık Sağlanmalı		Fikrim Yok	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	3	11.52	11	42.24	1	7.68	10	19.98
Tarım Satış Koop.	1	8.33	4	33.32	1	8.33	6	33.34
Sulama Koop.	2	16.66	5	41.67	—	—	5	41.67
Su Ürünleri Koop.	—	—	4	66.66	—	—	2	50.00
Tarımsal Kalkınma Koop.	5	16.64	16	53.28	3	10.0	6	19.98

Yönetimlerin belirli periyotlarla değiştirilmesini isteyenlerin oranı % 16.64, devlet desteği almasını düşünenlerin oranı %53.28, şeffaflık sağlanmalı diyenlerin oranı ise % 10’dur. Genelleme yapılacak olursa üreticilerin kooperatiflerden

beklentileri başarılı bir kooperatif modeli ile giderilebilir. Kooperatiflerin; güçlü, devlet destekli, tüm üyelerine eşit mesafeli ve aynı zamanda şeffaf bir yönetim anlayışı içinde olması başarısını artıran etmenlerdendir.

4.6.7 Kooperatif – üye iletişimi

Kooperatifin üyelerle iletişim kurması ve bu iletişimin sağlıklı olması aynı zamanda sıklıkla tekrarlanması önemlidir. Bu ilişkinin Şanlıurfa'daki boyutu çizelge 26 ve çizelge 27'de ortaya konmaktadır. Kooperatif üyesi üreticilere bağlı oldukları kooperatiflerle iletişim durumlarını değerlendirmek üzere anket çalışmasında bir takım sorular sorulmuştur.

Çizelge 26: Üyesi olduğunuz kooperatifle iletişiminiz nasıl (%)

Kooperatifler	İyi		Orta		Kötü	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	4	15.38	9	34.58	13	49.94
Tarım Satış Koop.	3	25.00	5	41.66	4	33.34
Sulama Koop.	6	50.00	4	33.34	2	16.66
Su Ürünleri Koop.	4	66.66	2	33.34	—	—
Tarımsal Kalkınma Koop.	6	20.00	9	30.00	15	50.00

Kooperatifleri ile iletişimlerini iyi bulan kooperatif üyeleri sulama kooperatifine üye olan üreticilerdir. Kötü olarak değerlendiren üyeler çizelge 26'da görüldüğü gibi % 50 oranıyla tarımsal kalkınma kooperatifi üyeleridir. Genelde bir kararsızlığın olduğu da ortaya çıkan rakamlarla görülebilir. Daha çok yöneticilerle olan ilişkinin düzeyi de, kooperatiflerle – üyeler arasında olan ilişkiyi belirlemektedir. Buda kurumsal duruşu zayıflatmaktadır. Kooperatifle üyeler arasındaki iletişim durumu; görüşme sıklığı ile ilgili anket çalışmasındaki bir diğer soru ile belirginleştirilmiştir.

Çizelge 27: Üyesi olduğunuz kooperatifle görüşme sıklığı (%)

Kooperatifler	Haftada bir		Ayda bir		3 Ayda bir		Yılda bir	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	—	—	3	11.55	7	26.93	16	61.52
Tarım Satış Koop.	—	—	1	8.34	3	25.00	8	66.66
Sulama Koop.	—	—	2	16.66	7	58.34	3	25.00
Su Ürünleri Koop.	—	—	2	33.33	4	66.67	—	—
Tarımsal Kalkınma Koop.	—	—	4	13.32	12	39.96	14	46.62

Çizelge 27'de kooperatif üyesi üreticilerin bağlı oldukları örgütle yılda bir kez görüşme oranı % 46.62, 3 ayda bir görüşme oranı % 39.96, haftada bir görüşen üye

sayısı bulunmamaktadır. Kooperatiften beklentiye göre görüşmenin sıklığı artıp azalabiliyor.

4.6.8 Kooperatiflerden alınan destek unsurları

Kooperatiflerden alınan destek unsurları aşağıdaki maddeler halinde sorulmuştur. Çıkan sonuç kooperatiflerden faydalanmanın esas ilkesi olarak görülmektedir.

Üreticilerin ortak oldukları kooperatiflerden yeterince yararlanamaması ve yararlanma oranının düşük olmasının en önemli nedeni, ortakların kooperatiflerine karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmemeleri ve daha önce kullanmış oldukları kredilerin ve diğer tarımsal girdilerin borçlarının ödenmemesinden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan sulama kooperatiflerine üye olan üreticilerin tamamı verilen hizmetten yararlanmaktadır.

Çizelge 28: Kooperatif üyelerinin borçlarına sadık olup olmama durumu (%)

Kooperatifler	Borçlarına Sadıklar mı?		
	Evet	Hayır	Toplam
Tarım Kredi Koop.	20.30	79.30	100.0
Tarım Satış Koop.	100.0	—	100.0
Sulama Koop.	25.50	74.50	100.0
Su Ürünleri Koop.	—	100.0	100.0
Tarımsal Kalkınma Koop.	42.35	57.65	100.0

Borçların ödenip ödenmediği kooperatif yöneticilerine sorulduğunda çizelge 28'de görüldüğü gibi % 57.65'inin ödenmediği, % 42.35'nin ancak geri ödeme yaptığı belirlenmiştir. Tarım satış kooperatifleri hariç diğer kooperatiflerde borçlarının % 50'den fazlasının borcuna sadık olmadığı ortaya çıkmıştır. Borçlarını zamanında ödeyememe oranı ise buna katıldığında, bu oran çok daha dramatik bir boyuta çıkmaktadır. Borçlara zaman zaman gelen aflar bu durumu adeta teşvik etmektedir. İcra yoluna pek gidilmemektedir. Bu durumda kooperatifleri hizmet yapmada verimsiz olmaya teşvik etmektedir. Çünkü maddi kaynakları daralan kooperatifler hizmet üretememektedirler.

Kooperatif üyelerinin bağlı oldukları kooperatiflerden aldıkları destekler kooperatiflerin kuruluş amaçları ile doğrusal oranlardadır. Kooperatiflerin verdikleri hizmetler çeşitlendirilebilir ve kalitesi artırılabilir. Bu konuyla ilgili olarak anket çalışmasında üreticilerin görüşlerine yer verilmiştir.

Çizelge 29 incelendiğinde üretilerin kredi desteği, malzeme desteği pazarlama desteği ve hizmet desteği aldıkları görülmüştür.

Çizelge 29: Aldığınız destek unsurları nelerdir.

Kooperatifler	Kredi Desteği		Malzeme Desteği		Pazarlama Desteği		Hizmet Desteği	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım Kredi Koop.	18	70.00	8	30.00	—	—	—	—
Tarım Satış Koop.	—	—	2	16.70	10	83.30	—	—
Sulama Koop.	—	—	—	—	—	—	12	100.0
Su Ürünleri Koop.	—	—	1	16.60	—	—	5	83.40
Tarımsal Kalkınma Koop.	11	36.70	6	16.60	9	30.00	5	16.70

Üreticilerin kooperatiflerden en fazla aldıkları destek % 36.70 oranıyla kredi temini konusundadır. Kredi temininden sonra en fazla destek % 30'luk oranıyla pazarlama alanında gerçekleşmektedir. Pazarlamayı malzeme ve hizmet desteği takip etmektedir.

Yapılan anket çalışması ile kooperatifçiliğin Şanlıurfa'daki genel bir profili ortaya çıkmaktadır. GAP bölgesi geneli ile karşılaştırıldığında farklılıklar ortaya çıksa da, ortak noktalar daha fazladır. Çıkan sonuçlar ışığında değerlendirme yapılarak, öneriler geliştirilmiştir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1 Sonuçlar

Ülkemizde olduğu gibi Şanlıurfa'da da toprak mülkiyetindeki dengesizlik işletmelerin küçüklüğü ve tarımda geleneksel uygulamaların ağırlıklı olarak devam etmesi verimliliği ve işgücü başarısını ciddi oranda düşürmektedir. Bu nedenle, Şanlıurfa'da üreticiler gerek girdi temininde, gerek verimlilikte, gerek ürün değerlendirmesinde ve pazarlamasında büyük sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu durum tarımla uğraşanların ekonomik ve sosyal yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir.

Ülkemizin kırsal alandaki, dolayısıyla tarımsal alandaki sosyo – ekonomik sorunlarının çözülmesinin, tarımsal kalkınmanın sürdürülebilir ve kalıcı temellere kavuşturulmasının ve kırsal nüfusun yerinde istihdamının sağlanıp refah düzeylerinin yükseltilmesinin en etkili ve önemli yolu üretici örgütlenmesidir. Bunun temelini de kooperatifçilik oluşturur.

Tarımsal kooperatifçilik çağımızda tarım ekonomilerinin vazgeçilmez yapılarıdır. Ülkemizde de bu durum anlaşılmış ama başarı bir türlü yakalanamamıştır. GAP genelinde ve Şanlıurfa'da da tarımsal amaçlı kooperatifler yaygınlaştırılmamıştır ve arzulanan hizmetleri yerine getirmede başarılı olunamadığı gibi aynı zamanda etkinlikte sağlanamamıştır.

Araştırma sonuçlarına göre kooperatif üyelerinin işlettikleri arazisi içerisinde arazilerin oranı ortalama % 85'tir. Geriye kalanları ise ortaklaşa işletilen veya kiraya tutulan arazilerdir. Şanlıurfa'daki tarımsal kooperatif sayısı, 76'sı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 16'sı Tarım Kredi Kooperatifi, 2'si Su Ürünleri Kooperatifi ve 8'ide Sulama Kooperatifi olmak üzere toplam 102 adettir. Şanlıurfa'da faaliyet gösteren Tarım Satış Kooperatifleri Güneydoğubirlik, Çukobirlik ve GAP Birliktir. Bunlardan ilk ikisi aktif haldedir. GAP Birlik ise pek işlevsel değildir.

Anket çalışmasında 86 kooperatif üyesi(ortak) ve 12 kooperatif yöneticisi ile görüşülmüştür. Deneklerin seçiminde kooperatiflerin sayısı ve üye yoğunluğu dikkate alınmıştır. Araştırmada kooperatif ortak ilişkisi üzerinde durulmuştur. Araştırma sonucunda üyelerin üyesi oldukları kooperatif hakkında gereken bilgiye sahip olmadıkları, üyelerin genel kurul toplantılarına büyük bir oranla katılmadıkları, yöneticilere karşı güvensizliğin ağır bastığı tespit edilmiştir.

Üyelerin ekonomik güç ve üreticiye hizmet açısından kooperatiflerini değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırma sonucunda ortaklar (üyeler) Tarım Satış Kooperatifi üyeleri hariç diğer kooperatif üyeleri kooperatiflerinin güçsüz olduklarını ifade etmişlerdir. Sulama kooperatifi hariç diğer kooperatif üyeleri, örgütlerinin verdikleri hizmetten memnun olmadıklarını ve yetersiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Genel olarak girdi temini yapan kooperatiflerin yeterli girdiyi sağlayamadıkları, vadelerinin kısa olduğu, tarım satış kooperatiflerinin ise alınan ürünlerin ödemelerinin geciktirdiğini ifade etmişlerdir.

Üyelere, üyesi oldukları kooperatiflerin ekonomik kalkınmadaki rolleri sorulmuş, üyeler ekonomik kalkınmada örgütlerinin ciddi rolünün olmadığını söylemişlerdir. Buna rağmen tarım satış kooperatifi ve sulama kooperatifi üyelerinin yarından fazlası kooperatiflerinin başarılı olduğunu söylemişlerdir.

Kooperatiflerin ciddi bir eğitim çalışması yapmadığı ve yayıncılık faaliyetinde de zayıf kaldıkları tespit edilmiştir. En önemli sorunlardan biri de üyelerin kooperatiflere karşı olan görevlerini yerine getirmemeleri ve kullanmış oldukları kredilerin geri ödemesini yapmamaları veya geciktirmeleridir. Kooperatiflerin reel durumu, sorunları ve beklentileri kısaca bu şekilde özetlenerek ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bunlar dışında kooperatif üyelerinin diğer finansman ve kredi kuruluşlarından kredi almada pek başarılı olmadıkları belirlenmiştir.

Şanlıurfa barındırdığı tarım potansiyeli açısından ülkemiz içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Ama geleneksel üretim tarzı, eğitimsizlik ve örgütsüzlük nedeniyle bu potansiyel hala tam olarak harekete geçirilememiştir. Dolayısıyla GAP gibi büyük bir proje, bu projenin en önemli merkezi olan Şanlıurfa'da tam manasıyla yaşama geçirilememiştir.

Avrupa Birliği katılım sürecinde birlik kooperatif uygulamaları ve ilkeleri GAP Bölgesinde özel sektörde ve Şanlıurfa'da yaşama geçirilmelidir. Yani, ortak tarım politikası, ülke ve bölge gerçekliğine uygun bir tarzda ivedi olarak faaliyete sokulmalıdır.

5.2 Öneriler

Yaptığımız çalışmanın sonucunda bazı verilere ve sonuçlara ulaşılmıştır. Sorunlar genel hatlarıyla da olsa tespit edilmiştir. Temel sorunların başında da üretici örgütlerinin yetersizliği ve işlevsizliği gelmektedir. Bunun dışında da ildeki tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun küçük işletmelerden oluşması, modern tarım uygulamalarının eksikliği, üreticilerin eğitimsizliği ve bilinçsizliği sorunları söz konusudur. Bu sorunların ve özede de kooperatifçilik sorunlarının çözümü için bazı öneriler aşağıda belirtilmiştir.

1. İldeki üretici örgütü ihtiyacı tespit edilmeli, bununla ilgili eğitim politikası ve stratejisi belirlenmelidir. Bu tespitler yapılırken üreticilerin kooperatiflerin, akademik çevrenin ve sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınmalıdır. Hem üretici örgütleri yöneticileri, hem de üreticiler eğitilmeli ve üreticilerin örgütlenme bilinç düzeyleri yükseltilmelidir.
2. İldeki üretici örgütlenmesinin temelini çok amaçlı tarımsal kooperatifler oluşturmalıdır. Çünkü bu kooperatifler aracılığıyla üreticiler bir çok ihtiyaçlarını tek bir merkezden karşılayabileceklerdir. Bu çok amaçlı kooperatifler merkezi köy ve noktalarda kurulmalı dolayısıyla dağınıklığa son verilmelidir.
3. Gelişme tamamlandığında bu kez kooperatifçilikte “tek amaçlı tarımsal kooperatifçilik” ön plana çıkarılarak, ürün bazında yoğunlaşan kooperatifler kurulmalıdır.
4. İlde tarım sanayi entegrasyonu sağlanmalı ve kooperatifler aracılığıyla “sözleşmeli üretim modeli” yaygınlaştırılmalıdır.
5. İhtiyacın söz konusu olmadığı yerlerde kooperatif kurulmasının önüne geçilmeli, böylece istismara engel olunmalıdır.
6. Kredi ve girdi sağlamadaki bürokrasi ve formaliteler azaltılarak, sağlanan kredilerin geriye dönüşü de kontrol altına alınmalıdır.
7. Tarım İl Müdürlüğüne gereken eğitmen ve tekniker desteği sağlanarak, kooperatif üyelerine eğitim verilmeli ve kooperatifler denetlenmelidir.
8. Kooperatiflerin öz sermayeleri yükseltilmesi için ortakların düşük ortaklık payı yükseltilmeli, ödenmeyen ortaklık payları alınmalı ve kooperatiflerin öz sermayelerini artırmaları özendirilmelidir.

9. Kooperatifleri kendilerini yeterli krediyle destekleyecek ve böylece kredi gereksinimlerini karşılayacak özel bir finansman kuruluş ile desteklenmesi sağlanmalı, verilen kredilerin geri ödeme süreleri de uzatılmalıdır.
10. Kooperatiflerin üst örgütlenmesi henüz tamamlanamamıştır. Bunu yapmak için birim kooperatiflerden başlayarak, birlik, merkez birliği ve ulusal birlik oluşturularak, aşağıdan yukarıya doğru dikey örgütlenme yapılmalıdır. Bunun içinde birim kooperatifler federatif bir tarz da örgütlenmelidir.
11. Kooperatifçilik eğitimi çok önemlidir. Kanada ve Yunanistan gibi ülkelerde kooperatifçilik Yüksekokulları bulunmaktadır. Bizde bu hususta adımlar atılmalı, var olan ve 2 yıllık eğitim veren 5 adet kooperatifçilik Yüksekokulunun yanında 4 yıllık lisans birimleri de kurulmalıdır. Ayrıca kooperatif üst örgütleri hizmet için kooperatif yönetici personeline yönelik eğitim programları (kurs, seminer, konferanslar vb) düzenlenmelidir. Ayrıca genel boyutta ve bölgesel boyutta kooperatifçilik araştırmaları yapılmalıdır.
12. Kooperatifçilik mevzuatımız için düzenlenen yasalar yetersiz ve karışıktır. Var olan 4 kooperatifçilik ile ilgili kanun tek bir sistem içinde yeniden düzenlenmelidir yani Türkiye’de tarım ve tarım dışı tüm kooperatifler tek bir kooperatif yasasına göre düzenlenmelidir ve bu yasa AB mevzuatına da uygun olmalıdır.
13. Kooperatifler, ürün ihtisas borsalarıyla da sağlıklı bir işbirliği içerisine girmelidir.
14. Üreticilerin birlik ve kooperatiflere katılımları düşüktür ve bu düşüklük teşvik edici tedbirlerle yükseltilmelidir.
15. Tarımsal teknoparklar bölge genelinde kurulmalı, kooperatifler bu teknoparklarca desteklenmelidir.
16. Tarıma verilen genel desteklemelerde özellikle kooperatif üyelerine daha olumlu şartlarda destekler sağlanmalıdır.
17. Projesi olmayan, işlevselliğini göstermeyen ve zamanında yasal toplantılarını yapmayan kooperatifler fesh edilmelidir.
18. Kooperatiflere yönelik sigorta uygulamaları gerçekleştirilmelidir.

19. Kooperatifçilik projeleri kalkınma planlarına ve yıllık programlarına uygun olmalıdır.

Ayrıca projeler kabul edilirken, piyasa etüdü yapılmalı, projenin kuruluş yeri ve kapasite seçimi incelenmeli, teknik etütler yapılmalı ve faydaları incelenmelidir.

KAYNAKLAR

- ANONİM, 1989, Sayılarla Türkiye Ekonomisi (1980-2005) DPT Yayınları, s.5-75.
- ANONİM, 2000, İllerin ve Bölgelerin Sosyo Ekonomik Gelişmesi, DPT Yayınları, s.16-42.
- ANONİM, 2002, İllere ve Bölgelere Göre Çeşitli İstatistikler, DPT Yayınları , s.12-66.
- ANONİM, 2002, Uluslararası Kooperatif Birliği, www.ica.coop/al-ica/
- ANONİM, 2003, Devlet İstatistik Enstitüsü, www.die.gov.tr
- ANONİM, 2005, Ekonomik Göstergeler İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 2005, 10/1 İstanbul, s.74-83.
- ANONİM, 2006, Antalya İhracatçı Birlikleri, www.aib.org.tr
- ANONİM, 2006, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, www.tarim.gov.tr
- ANONİM, 2006, Devlet Planlama Teşkilatı, www.dpt.gov.tr
- ANONİM, 2010, Ankara Ticaret Borsası, www.atb.gov.tr
- ANONİM, 2010, Çınar fidan, www.cinarfidan.com
- ANONİM, Hazine İstatistikleri, 1980-2008, (2004) Hazine Yayınları, s.9-35.
- ÇIKIN, A. 1998. Tarım Kesiminde Gözlenen Başlıca Örgüt Tipleri. E.Ü.Z.F. Tarım Ekonomisi Bölümü, s.10, İzmir.
- İNAN, İ.H. 2001. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği, 5.Baskı, Tekirdağ.
- KARLI, B. 2001. Önder Çiftçi Projesi Modelinin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma-Harran Ovası Örneği. TZOB, s.8-46.
- KARLI, B. 2002. GAP Alanındaki Tarıma Dayalı Sanayi İşletmelerinin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Yolları. TEAE, s.6-92.
- KARLI, B. ve ÇELİK Y. 2003. GAP Alanındaki Tarım Kooperatifleri ve Diğer Çiftçi Örgütlenmelerinin Bölge Kalkınmasındaki Etkileri. TEAE, s.9-92.
- MÜLAYİM, Z.G. 1990. Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri, Friedrich Ebart Vakfı, İstanbul.
- MÜLAYİM, Z.G. 2003. Kooperatifçilik, s.17-86-93-284, Türkiye.

ÖZET

Kooperatifçilik tarım sektörünün en önemli örgütsel mekanizmalarındandır. Üreticiler, üretim yapmaktan kaynaklanan riskleri paylaşmak, daha çok ve daha nitelikli üretmek, ürünlerini daha iyi pazarlayabilmek, elde edecekleri gelirleri paylaşmak suretiyle hayat standartlarını yükseltmek için bir araya gelmelerinin en önemli yolunu kooperatiflere üye olarak yapabilirler.

Kooperatifçilik, kamu ve özel sektörler yanında 3. bir sektör olarak kabul edilmiştir. Kooperatifçilik hareketi bugün yeryüzünün en büyük sosyoekonomik hareketlerinden biri olma niteliğini taşımaktadır. Dünyadaki kooperatif ortağı sayısı, dünya nüfusunun yaklaşık % 10'unu teşkil etmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki kooperatifler ve özelde de AB' deki kooperatifler, güçlü üst örgütlere sahiptirler ve tümüyle demokratik bir yapıya sahiptirler. Özetle tarımsal amaçlı kooperatifler çok büyük ağırlığa sahiptirler. O kadar ki, AB ülkelerinde kooperatiflerin payı tarımsal girdi sağlamada % 50, pazarlamada % 60 ve dış satımda % 60 dır.

Ülkemizde de kooperatifçiliğin önemi uzun yıllar önce anlaşılmıştır ve zamanla da yaygınlaşmaya başlamıştır. Ekonomik ve sosyal yapımızın gereği olarak da en fazla kurulan kooperatifler Tarım Satış, Tarım Kredi, Pancar Ekicileri, Sulama, Esnaf Kefalet, Tüketim, Yapı ve Köy (tarımsal) Kalkınma Kooperatifleridir.

2002 yılı itibariyle ülkemizde 9 milyona yakın ortağı ile 85 bin civarında kooperatif bulunmaktadır. Sayı fazladır ama şu unutulmamalıdır ki, ülkemizde kooperatifler sayısal yönden büyük gelişme gösterdikleri halde, kooperatifçilikten beklenen amaçlar henüz gerçekleşmemiştir.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Cumhuriyet döneminin en önemli entegre bölgesel kalkınma projesidir. Proje alanı ülkemiz yüzölçümünün % 9,8'ini oluşturmaktadır. Proje tamamlandığında 1,7 milyon ha arazi sulamaya açılacaktır. Bu miktar Türkiye'deki sulanabilir tarım alanlarının % 36'sına ekonomik olarak sulanabilir tarım arazisinin ise % 20'sine tekabül etmektedir.

GAP'ın merkezi ise Şanlıurfa'dır ve Tarımsal alandaki olası gelişim, Şanlıurfa'daki genel ekonomiyi de olumlu yönde ivmelendirecektir. Bu ivmelenmenin gerçekleşmesi içinde ilde kooperatifçiliğin gelişmesi ve etkinleşmesi gereklidir. İlde geniş bir tarım potansiyeli mevcuttur.

Araştırmamızda gaye şanlıurfa'da bulunan mevcut tarım kooperatiflerini tüm boyutları ile incelemek ve mevcut durumu ortaya çıkarmaktır. Bunun içinde kooperatif – ortak ilişkisi yapılan anketlerle açığa çıkartılmaya çalışılmıştır.

Amaç, kooperatifçiliğin ortaya çıkan sorunlarını belirleyip, çözüm önerileri geliştirmektir.

SUMMARY

Agricultural sector are among the most important organizational mechanism of cooperatives. Manufacturers, due to production risk sharing, more and more qualified to manufacture their products to better marketing, will be achieved through sharing revenue to improve quality of life come together the most important way of co-operatives can make as a member.

Cooperatives, public and private sectors by 3 been adopted as an industry. Cooperative movement today be one of the world's largest socio-economic movement is moving nature. The number of cooperative partners in the world, the world's population represents approximately 10%. Cooperatives in developed countries and in particular the EU at cooperatives, organizations have a strong top and it's totally have a democratic structure. Summarized very large weight have cooperatives for agricultural purposes. So that in EU countries the share of cooperatives in providing 50% of agricultural inputs, markets and in 60% of foreign sales is 60%.

The importance of cooperatives in our country many years ago has been understood and timing were also getting popular. Economic and social structures of our most established as necessary agricultural sales cooperatives, Agricultural Credit, Sugar Beet, Irrigation, Tradesmen Bail, Consumption, Structures and Rural (agricultural) are Cooperative Development.

As of 2002, our country partners with close to 9 million in the cooperative is located around 85 thousand. Number is higher, but that should not be forgotten that our country cooperatives that developed into quantitative measures, the expected objectives of cooperatives has not been realized yet.

Southeastern Anatolia Project (GAP) of the Republican era is the most important integrated regional development project. Project area of our country surface area 9.8% ini constituted. Project is complete, 1.7 million ha of land under irrigation will be opened. This amount can be irrigated agricultural area in Turkey as% of irrigated 36'sina economic might is equivalent to 20% of agricultural land.

GAP is central and agricultural areas is the potential development of Sanliurfa, Sanliurfa in the overall economy in a positive direction iv. This acceleration of the development of cooperatives in the province in to occur and effect

is required. A large agricultural potential in the province are available. In our investigation, the current goal of Sanliurfa and to examine all aspects of agricultural cooperatives and the current situation is revealed. In this cooperative - partner relations surveys have been trying to uncover. The aim of co-occurring identify problems and develop solutions.

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Şanlıurfa'da doğdu. İlk orta ve lise öğrenimini Şanlıurfa'nın Bozova ilçesinde tamamladı. 1997 yılında Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümünde başladığı yüksek öğrenimini 2002 yılında tamamladı.

Aynı yıl Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünde Yüksek lisans öğrenimine başladı. 2005 yılında Oyak Bank ' ta göreve başladığı bankacılık kariyerine 2008 yılında girdiği Yapı ve Kredi Bankası' nda devam etmektedir.